

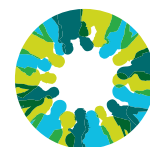
Niets doen is geen optie!

Verder met de aanpak van
kindermishandeling

Klaas Kooijman

Nederlands
Jeugd
instituut

Niets doen is geen optie!

'Met ieder kind dat aan mishandeling wordt onttrokken, is een wereld gered.'
Prof. dr. Andries van Dantzig, oprichter en inspirator van RAAK,
Reflectie- en Actiegroep Aanpak Kindermishandeling

Niets doen is geen optie!

Verder met de aanpak van kindermishandeling

Klaas Kooijman

Met tekstbijdragen van implementatieadviseurs, regiocoördinatoren en andere collega's binnen en buiten het Nederlands Jeugdinstituut

Colofon

© 2011 Nederlands Jeugdinstituut

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enige andere wijze zonder voorafgaande schriftelijke toestemming.

Auteur

Klaas Kooijman

Foto's/illustraties

Marcel van den Bergh, Istock, Marsel Loermans, Bettina Neumann

foto's campagne www.watkanikdoen.nl

ISBN 978-90-8830-147-6

Nederlands Jeugdinstituut

Catharijnesingel 47

Postbus 19221

3501 DE Utrecht

Telefoon (030) 230 63 44

www.nji.nl

Inhoud

- Voorwoord 7

- 1 Inleiding 9

- 2 Pijlers van een sluitende regionale aanpak van kindermishandeling 13

- 3 Interventies en instrumenten: van preventie tot hulp en bescherming 17
 - 3.1 Preventie gericht op alle ouders en kinderen 18
 - 3.2 Aandacht voor specifieke doelgroepen 21
 - 3.3 Vroegsignalering en screening 22
 - 3.4 Zorg bij eerste signalen van problemen 23
 - 3.5 Melden van kindermishandeling 25
 - 3.6 Hulp en bescherming 29

- 4 Scholing 35
 - 4.1 Welke scholing is nodig – en waar is die te vinden? 35
 - 4.2 Hoe kunnen we scholing (de voorwaarden en de impact) verbeteren? 36

- 5 Samenwerken, stroomlijnen en verbinden 43
 - 5.1 Samenwerken: waarom en hoe? 43
 - 5.2 Beleid en regie: de rol van gemeenten 46
 - 5.3 Samenwerkingsafspraken en (digitale) protocollen: de rol van organisaties 47

- 6 Ontwikkelen en implementeren 53
 - 6.1 Implementeren, hoe doe je dat? 53
 - 6.2 Voorbereiden: inspiratie en draagvlak 55
 - 6.3 Starten (inrichten) 58
 - 6.4 Uitvoeren 58
 - 6.5 Monitoren 60
 - 6.6 Borgen en hoe verder 62

6.7 Wat er verder nog moet gebeuren 70

6.8 Wat het Nederlands Jeugdinstituut gaat doen 72

Literatuur 74

Websites 76

Bijlagen 77

1 Regionale aanpak van kindermishandeling: het aanbod van het Nederlands Jeugdinstituut 78

2 De 55 punten in het kort 80

3 Erkende interventies ter preventie van of hulp na kindermishandeling 83

4 Is uw CJG 'RAAK-proof'? 85

Voorwoord

Deze publicatie krijgt u aangeboden door het Nederlands Jeugdinstituut

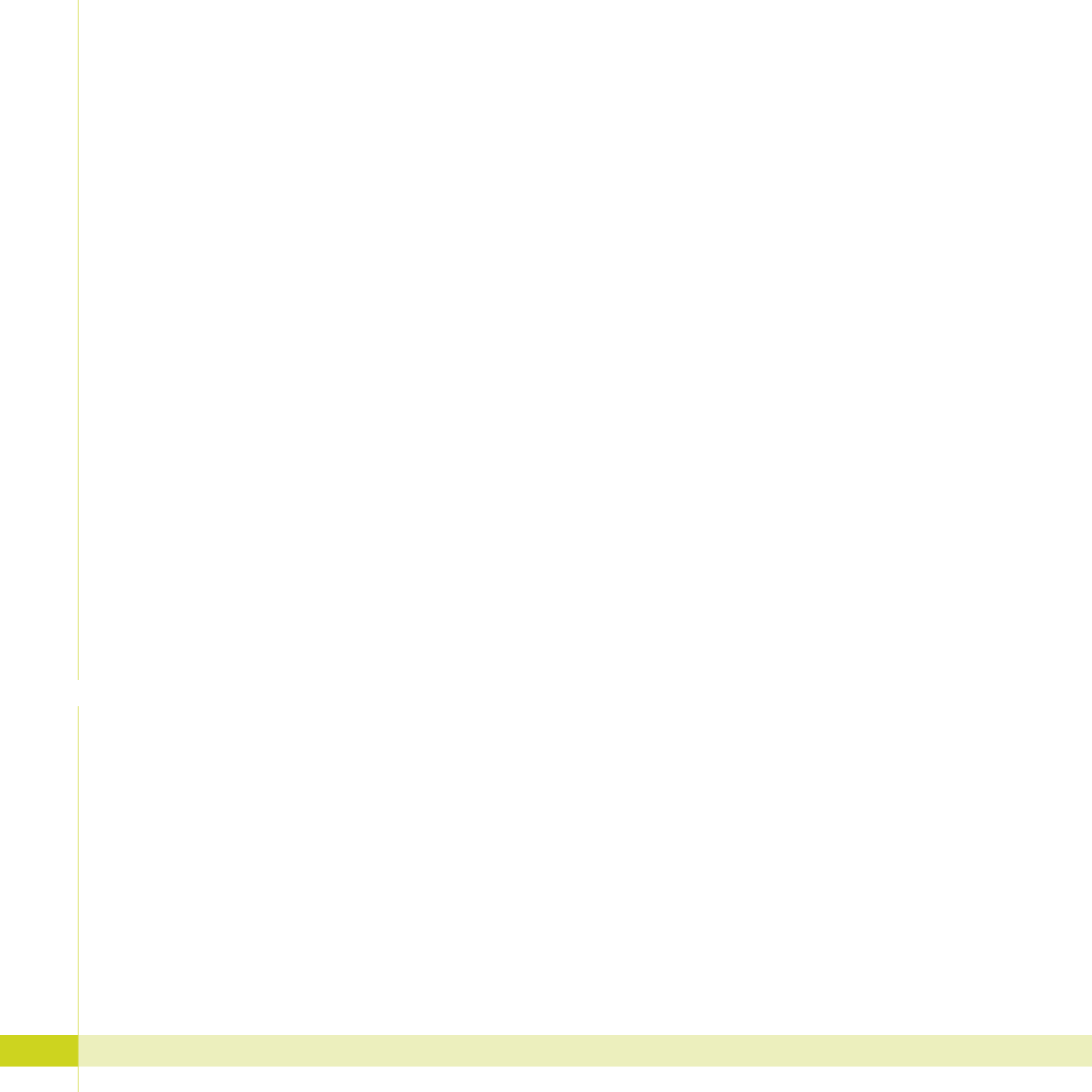
- omdat de rechten van het kind centraal staan in ons werk en in uw werk;
- omdat een van de top 6 opvoedingsvragen van ouders en professionals gaat over kindermishandeling;
- omdat wij de afgelopen jaren met hart en ziel gewerkt hebben aan de landelijke implementatie van de regionale aanpak van kindermishandeling;
- omdat wij u onze inzichten gunnen in wat er zoal bij implementatie komt kijken;
- omdat kindermishandeling structurele aandacht behoeft;
- omdat niets doen geen optie is.

Speciale dank gaat uit naar:

- alle regiocoördinatoren van de 37 RAAK-regio's;
- de implementatieadviseurs Alexandra Bordewijk, Femmy Busscher, Stan van Haaren, Michèle Hering, Jos Mevis, Marian van Leeuwen, Nathalie Sie;
- en het team *Aanpak kindermishandeling* van het Nederlands Jeugdinstituut, waarvan wij hier met name noemen programmaleider Peter van der Linden, projectleiders Ingrid ten Berge, Klaas Kooijman en Joanka Prakken en projectassistent Dorrit van Tessel.

Nelleke Groenewegen en Kees Bakker

Raad van Bestuur
Nederlands Jeugdinstituut

1 Inleiding

Kindermishandeling is een maatschappelijk probleem van alle tijden. De afgelopen jaren is dit probleem steeds nadrukkelijker zichtbaar geworden en daarmee ook prominenter op de agenda gekomen van de politiek en professionals in zorg, welzijn en onderwijs. Enkele cijfers:

- De eerste nationale prevalentiestudie naar kindermishandeling in Nederland laat zien dat jaarlijks ruim 100.000 kinderen blootgesteld worden aan een vorm van kindermishandeling (Van IJzendoorn e.a., 2007).
- In 2009 is bijna zestigduizend keer contact opgenomen met een Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK) over een vraag of vermoeden van kindermishandeling (MOgroep Jeugdzorg, 2010).
- In een onderzoek van TNO (Kuiper e.a., 2010) naar *Adverse Childhood Experiences* (ACE's) zegt een op de zes volwassen Nederlanders (17%) in zijn jeugd fysiek te zijn mishandeld door ouders of andere volwassenen. Bijna 10 procent is wel eens zo hard geslagen door zijn ouders dat dit blauwe plekken of verwondingen tot gevolg had. Daarnaast is bijna een op de vijf (19%) emotioneel mishandeld door vaak te zijn uitgescholden, gekleineerd of vernederd. Volwassenen die als kind vier of meer ACE's hebben meegemaakt, lopen een evident grotere kans op onder andere depressieve klachten, verslaving en chronische luchtwegaandoeningen. Investeren in preventie van kindermishandeling kan dus vele miljoenen besparen aan uitgaven voor ziektekosten.

Hoe het begon...

Om kindermishandeling te bestrijden, startte in 2003 een bijzonder project onder de titel *Regio's RAAK*; waarbij 'RAAK' staat voor *Regionale aanpak kindermishandeling*, maar ook voor *Reflectie- en Actiegroep Aanpak Kindermishandeling*. Deze groep, onder de bezielende leiding van prof. dr. Andries van Dantzig, nam het initiatief om in vier regio's, de zogeheten RAAK-regio's, een samenhangende, sluitende en effectieve aanpak van kindermishandeling te ontwikkelen. Het ministerie van VWS verleende financiële ondersteuning, prof. dr. J. Hermanns maakte het inhoudelijke raamwerk voor deze aanpak.

De resultaten van dit proefproject waren dermate positief dat de toenmalige minister voor Jeugd en Gezin, mr. A. Rouvoet, in 2007 groen licht gaf voor een brede landelijke invoering. Dit maakte deel uit van het bredere *Actieplan aanpak kindermishandeling - Kinderen veilig thuis* van het programmaministerie voor Jeugd en Gezin (juli 2007). In totaal 35 centrumgemeenten kregen

van het ministerie elk €250.000 om in drie jaar een sluitende regionale aanpak te realiseren. Provincies leverden hier bovenop soms een aanvullende financiële bijdrage.

Doel van deze aanpak:

- zo veel mogelijk voorkómen van kindermishandeling;
- zo snel mogelijk signaleren en onderzoeken van vermoedens van kindermishandeling;
- stoppen van kindermishandeling en schadelijke gevolgen beperken door snel passende hulp en/of bescherming te bieden.

Het Nederlands Jeugdinstituut schreef een invoeringsplan en zette een structuur op voor landelijke ondersteuning van de regio's, onder andere door zeven implementatieadviseurs aan te stellen. Hermanns actualiseerde zijn eerdergenoemde raamwerk tot 55 actiepunten, waarmee

de regionale aanpak een stevig wetenschappelijk fundament kreeg. Een landelijke stuurgroep, ingesteld door de programmaminister voor Jeugd en Gezin en onder leiding van mr. I. Opstelten kreeg de taak op bestuurlijk niveau organisaties aan te spreken op hun verantwoordelijkheid voor een sluitende aanpak van kindermishandeling. Voorjaar 2008 vond de formele start plaats, met de ondertekening van de *Actieverklaring Aanpak Kindermishandeling* door de minister, de wethouders van 35 centrumgemeenten en de gedeputeerden/bestuurders van de provincies en grootstedelijke regio's.

De regio's richtten vervolgens een projectstructuur in, stelden een regiocoördinator aan, maakten een zogeheten startfoto, een werkplan, een regionaal handelingsprotocol en een scholingsplan. Onder aansturing van gemeenten en regiocoördinatoren kwamen tal van initiatieven tot bloei, of kregen al lopende ontwikkelingen een extra stimulans. Dit resulteerde in vele activiteiten om preventie, signalering, melden en zorgaanbod te versterken. Maar ook werd er flink geïnvesteerd in deskundigheidsbevordering en verbetering van beleid en samenwerking. Landelijke en regionale voortgangsrapportages en nieuwsbrieven rapporteerden regelmatig over deze ontwikkelingen en activiteiten. Bureau Berenschot en het Verwey-Jonker Instituut kregen de opdracht om de effecten van deze regionale aanpak in kaart te brengen. Het Nederlands Jeugdinstituut bracht in totaal vijf tussentijdse voortgangsrapportages uit aan het programmaministerie voor Jeugd en Gezin en (later) het ministerie van VWS.

In deze publicatie komen vele resultaten van het project aan de orde. De algemene conclusie kan zijn dat er heel veel gedaan is en dat de regionale aanpak van kindermishandeling stevig op weg is. Tegelijkertijd is duidelijk dat er nog veel moet gebeuren. Zoals dagvoorzitter prof. H. Baartman het formuleerde tijdens een congres over de regionale aanpak van kindermishandeling in februari 2011: 'Vooruit, we moeten verder!'

En nu...? Verder met een regionale aanpak van kindermishandeling!

Het project *Regionale aanpak kindermishandeling* is op 1 januari 2011 formeel afgerond. Het ministerie van VWS biedt nog tot medio 2011 financiële ondersteuning aan de 35 centrumgemeenten (€50.000 via het gemeentefonds) om de werkzaamheden goed af te ronden en de invoering te verankeren. Vanaf januari 2011 subsidieert het ministerie echter niet meer de structurele coördinatie en de landelijke ondersteuning van de regionale activiteiten door het Nederlands Jeugdinstituut. Dat wil niet zeggen dat de landelijke overheid het onderwerp kindermishandeling loslaat of zich geen 'probleemeigenaar' meer voelt. In de loop van 2011 zullen de ministeries van VWS en Veiligheid en Justitie een nieuw actieplan formuleren, met veel aandacht voor verankering van de bereikte resultaten.

Ook het Nederlands Jeugdinstituut wil stimuleren dat de resultaten verder worden benut en dat de in gang gezette beweging doorgaat. Een sluitende aanpak van kindermishandeling is immers nooit 'af', maar vraagt om voortdurende inspanning. Daarbij zijn acties nodig op vele fronten, door vele betrokkenen. Met deze publicatie willen we inspiratie en informatie bieden door antwoord te geven op de volgende vragen:

- Wat zijn de essentiële elementen of *pijlers* van een sluitende regionale aanpak van kindermishandeling?
- Welke *interventies en instrumenten* kan een gemeente of regio inzetten om een sluitend zorgcontinuüm te realiseren, variërend van preventie, signaleren, vroege interventies tot aan specifieke hulp aan een mishandeld kind of diens ouder(s)?
- Welke *scholing van professionals* is nodig (en waar is die beschikbaar) op het gebied van signalering, gespreksvoering, ontwikkelen en toepassen van een meldcode, et cetera?
- Hoe kan *regionale samenwerking* tussen instellingen, zowel beleidsmatig als op uitvoerend niveau, vorm krijgen?
- Wat zijn belangrijke stappen in de *implementatie* van een samenhangende en gestructureerde sluitende aanpak van kindermishandeling? En hoe kan zo'n aanpak worden gemonitord en geborgd?

Voor wie?

Deze publicatie is bedoeld voor iedereen die de komende jaren doorgaat met de regionale aanpak van kindermishandeling: gemeentelijke bestuurders en ambtenaren, aandachtfunctionarissen kindermishandeling binnen instellingen, coördinatoren van Centra voor Jeugd en Gezin (CJG's) en Steunpunten Huiselijk Geweld (SHG's), of anderen die als 'trekker' kunnen fungeren. Zodat eenieder invulling kan geven aan de verantwoordelijkheid die prof. Van Dantzig heeft verwoord: 'Wij dragen als gemeenschap – en daarom ieder van ons als individu – gezamenlijk de verantwoordelijkheid voor de opvoeding van kinderen, burgers in wording.'

.....
Omdat kindermishandeling niet vanzelf stopt...
.....

2

Pijlers van een sluitende regionale aanpak van kindermishandeling

Een goede (regionale) aanpak van kindermishandeling steunt op verschillende pijlers, die we in dit hoofdstuk kort toelichten:

- gevoel van urgentie
- doorgaande beweging
- focus en 'drive'
- regie en eigenaarschap bij gemeenten
- inzet op hele zorgcontinuüm
- gebruik van wetenschappelijk onderzoek
- deskundige professionals die goed samenwerken
- sectoroverstijgend denken en werken

Gevoel van urgentie

De (regionale) aanpak van kindermishandeling vereist een bewustzijn op alle niveaus (bestuur, beleid, uitvoerend veld) van de urgentie van het probleem. Iedereen moet geRAAKt zijn door het feit dat kindermishandeling bestaat en overtuigd zijn van de noodzaak dat daar iets aan moet gebeuren.

T. Schokker-Strampel (gedeputeerde Jeugdzorg voor de provincie Fryslân):

'Ieder bericht in de media over kindermishandeling raakt me. Wat een ellende als je als kind niet veilig kunt opgroeien. Wat doe je als je vermoedt dat een kind mishandeld wordt?! In actie komen natuurlijk. Vanzelfsprekend! Maar is dat wel zo? In theorie wel, maar als het erop aankomt...? Als je weet dat zoveel kinderen in Nederland mishandeld worden, hebben we waarschijnlijk allemaal wel eens met zo'n kind te maken gehad. Er zijn maar weinigen die weten wat te doen met een vermoeden van kindermishandeling. Daar proberen we wat aan te doen. Door in ieder geval de mensen die dagelijks met kinderen werken het gereedschap te geven om wél in actie te komen. Daar ben ik enorm blij mee. Want ieder kind dat we al bij het eerste signaal kunnen helpen is er één. "Omdat je belangrijk bent", zegt bureau jeugdzorg. En zo is het maar net.' (Partoer CMO Fryslân, 2010)

Doorgaande beweging

De aanpak van kindermishandeling vraagt een doorgaande beweging. Een sluitende aanpak van kindermishandeling is nooit 'af', maar vraagt om voortdurende inspanning van vele betrokkenen: overheid, professionals en burgers. Kinderen blijven volwassenen nodig hebben die voor hun rechten opkomen, niet in de laatste plaats hun recht om op te groeien in een veilige omgeving. Dit is niet van vandaag op morgen geregeld; blijvende aandacht is geboden.

Focus en 'drive'

Na de pilot met vier proefregio's RAAK concludeerden de projectleiders in hun eindverslag dat de specifieke aandacht voor kindermishandeling werkt als een zoeklicht en breekijzer. Het *zoeklicht*

op wat er nog niet goed genoeg is aan het hele jeugdzorgstelsel om de veiligheid van kinderen optimaal te waarborgen. Het *breekijzer* om vastzittende structuren en patronen te doorbreken en ons erop te wijzen dat er nog belangrijke verbeteringen nodig zijn.

Regie en eigenaarschap bij gemeenten

Gemeenten dienen de rol van eigenaar (in het verlengde van de overheid als ‘probleemeigenaar’ van kindermishandeling) en regisseur op zich te nemen. Zij zijn, samen met de provincies, de centrale spelers in de ontwikkeling van het lokale aanbod van opvoed- en opgroeiondersteuning en jeugdzorg (met een centrale rol voor het CJG). Op regionaal niveau werken zij hierbij vaak samen in regionale verbanden. Ervaringen met het project *Regionale aanpak kindermishandeling* maken duidelijk dat een goede aanpak van kindermishandeling niet kan zonder een nauw betrokken gemeente, op zowel bestuurlijk (wethouders) als ambtelijk niveau.

Inzet op hele zorgcontinuüm

De inzet op het *hele* zorgcontinuüm is meer dan alleen de nadruk op melden. Een volledige en efficiënte aanpak is alleen mogelijk als er ook veel aandacht uitgaat naar preventie enerzijds en effectieve en beschikbare hulp ná kindermishandeling anderzijds. En daarbij gaat het *altijd* om goed geschoolde professionals die met elkaar samenwerken en informatie met elkaar delen bij signalen dat de ontwikkeling en veiligheid van een kind in gevaar zijn. Deze brede aanpak vereist veel: scholing (op signalering, gespreksvoering, kennis over melden), een helder protocol of convenant, hulpverleningsmethoden, interventies en instrumenten voor risico- en veiligheidstaxatie. Ook vraagt dit om kritisch kijken naar wat er nu al is (en dit eventueel aanvullen of vervangen), nagaan wat de zwakke schakels in de keten zijn (en daarbij ook de rol van de eigen organisatie betrekken), samenwerkingsafspraken maken en aandachtsfunctionarissen aanstellen met een divers takenpakket (zie paragraaf 6.6).

Gebruik van wetenschappelijk onderzoek

Bij het gebruikmaken van kennis uit (wetenschappelijk) onderzoek gaat het zowel om de resultaten van reeds uitgevoerd onderzoek (dus werken met zo veel mogelijk evidence based interventies en instrumenten), als om evaluatie, monitoring en effectonderzoek van/naar de eigen activiteiten.

Deskundige professionals die goed samenwerken

Het uitgangspunt van de sluitende regionale aanpak van kindermishandeling is: alle professionals werken slagvaardig samen in een onderling afgestemde werkwijze. Het kind staat hierbij centraal en de veiligheid van het kind staat voorop. Instellingsgrenzen mogen nooit een

belemmering vormen bij de aanpak van kindermishandeling. Het moet om een benadering gaan waarbij men gezamenlijk rond kind en gezin staat (één kind, één plan), problemen niet over de schutting van een andere organisatie gooit, maar ieder zelf verantwoordelijkheid heeft en houdt ten opzichte van het kind en het gezin. Daarbij moet er duidelijkheid zijn over ieders rol en taken. De controle op de voortgang en taakverdeling moet worden gecoördineerd. Het in januari 2011 verschenen rapport van de Onderzoeksraad Voor Veiligheid naar gevallen van (bijna) fatale kindermishandeling, heeft het belang van een sterke en slagvaardige keten (opnieuw) duidelijk gemaakt. Zaken als informatie-uitwisseling, tijdig advies vragen, melden en medewerking aan onderzoek en terugkoppeling van informatie in de hele keten verdienen blijvend aandacht.

Sectoroverstijgend denken en werken

De aanpak van kindermishandeling vereist dus sectoroverstijgend denken en werken. Zo'n aanpak raakt alle professionals die werkzaam zijn binnen de jeugdgezondheidszorg, kinderopvang, onderwijs, maatschappelijk werk, politie, de medische sector (van huisarts tot ziekenhuis en spoedeisende hulp), (geïndiceerde) jeugdzorg, et cetera.

Kortom: een goede aanpak van kindermishandeling vraagt om *deskundig, samen* en *doorgaand* handelen.

3

Interventies en instrumenten: van preventie tot hulp en bescherming

In een wetenschappelijk onderbouwd raamwerk voor een sluitende aanpak van kindermishandeling heeft prof. dr. J. Hermanns 55 actiepunten beschreven, die tezamen een zorgcontinuüm vormen van preventie tot en met specialistische zorg na kindermishandeling. In bijlage 2 staat een zeer beknopte samenvatting van de 55 punten. Daarnaast staat in bijlage 3 een beknopte opsomming van erkende interventies ter preventie van of hulp na kindermishandeling uit de databank Effectieve Jeugdinterventies. Voor een uitgebreid overzicht van interventies en instrumenten verwijzen wij naar de publicatie van Hermanns (2008) en naar de digitale databanken van het Nederlands Jeugdinstituut.¹

In dit hoofdstuk geven we alleen als aanvulling korte beschrijvingen van nog relatief nieuwe initiatieven die in bepaalde RAAK-regio's zijn uitgevoerd, en die naar onze inschatting nog niet landelijk bekend zijn. Voor een vollediger overzicht van alle in de regio's uitgevoerde activiteiten verwijzen we naar de eindrapportage van het project *Regionale aanpak kindermishandeling* (Kooijman e.a., 2011) en naar www.aanpakkindermishandeling.nl.

We beschrijven enkele voorbeelden van acties die op de verschillende niveaus in de regio's zijn uitgevoerd. Daarbij hanteren we de volgende indeling:

- 1 Preventie gericht op alle ouders en kinderen
- 2 Aandacht voor specifieke doelgroepen
- 3 Vroegsignalering en screening
- 4 Zorg bij eerste signalen van problemen
- 5 Melden van kindermishandeling
- 6 Hulp en bescherming

¹ Bij het Nederlands Jeugdinstituut zijn de volgende databanken te raadplegen: de databank Effectieve Jeugdinterventies, de databank Instrumenten, Richtlijnen en Kwaliteitsstandaarden en de databank Nederlands Onderzoek Jeugd en Opvoeding. Deze zijn te vinden op www.nji.nl ->kennis->databanken. Daarnaast is op dezelfde website veel informatie te vinden in de digitale kennisdossiers, met name de dossiers Kindermishandeling en Partnergeweld.

3.1 Preventie gericht op alle ouders en kinderen

Bij preventie gericht op alle ouders en kinderen gaat het om:

- het verbeteren van de omstandigheden waarin kinderen opgroeien en ouders hun kinderen opvoeden;
- het bieden van opvoedingsondersteuning;
- het geven van voorlichting aan ouders en kinderen.

● *Voorlichting aan alle jonge ouders over positief en geweldloos opvoeden*

Belangrijke winst is er geboekt door informatie over opvoeden breed beschikbaar te stellen aan alle (aanstaande) ouders (bij voorkeur al tijdens de zwangerschap) en het zoeken naar informatie over opvoeden ‘normaal’ te maken en daar zo nodig hulp bij te bieden.

Ontwikkelingen op dit punt zijn bijvoorbeeld de lokale mediacampagnes van *Triple P* en regionale (digitale) opvoedwijzers met tal van nuttige adviezen en tips voor ouders over positief opvoeden.

Zie onder andere www.positiefopvoeden.nl, www.loes.nl, www.stichtingopvoeden.nl en www.opvoedwegwijzer.nl.

Andere voorbeelden van activiteiten:

- Diverse regio's verspreiden de folder *Als opvoeden even lastig is*. Deze folder, uitgegeven door het Nederlands Jeugdinstituut, geeft informatie over de wettelijk vastgelegde norm van geweldloos opvoeden en geeft tips voor ouders en andere opvoeders hoe zij kunnen voorkomen dat zij in de opvoeding van hun kinderen geweld gebruiken. Te bestellen via www.nji.nl → Publicaties → Kindermishandeling.
- Regio Midden-Brabant heeft – om ouders en professionals voor te lichten over de wettelijke norm van geweldloos opvoeden – in samenwerking met de regionale CJG's en de acht gemeenten in Midden-Brabant een campagne *Succesvol opvoeden* ontwikkeld. In de campagne is het uitgangspunt dat elke ouder wel eens een baaldag heeft en twijfelt over de juistheid van zijn aanpak. Op de campagnesite succesvolopvoeden.nl kunnen ouders een test maken en advies krijgen.
- Stichting Opvoeden.nl ontwikkelt één landelijke database met gevalideerde informatie over opvoeden, opgroeien en gezondheid. Dit doet Stichting Opvoeden.nl samen met drie aanbieders van content voor CJG-websites, namelijk GGD Amsterdam, Biblionet ID en vCJG (virtueel CJG). De landelijke kennisinstituten dragen bij aan validering en actualisering van de content. In 2011 komt deze digitale informatiebank voor alle gemeenten beschikbaar. In de database is voor elk belangrijk moment in het leven van (aanstaande) ouders/opvoeders uitgebreide informatie opgenomen over vragen/zorgen die zich in die levensfase kunnen voordoen. Ook is er een onderdeel met veel gestelde vragen en antwoorden (FAQ). Website: www.stichtingopvoeden.nl.

Voorlichting over het Shaken Baby Syndroom

Jaarlijks overlijden in Nederland drie à vier baby's aan de gevolgen van het *Shaken Baby Syndroom*. Bij dertig van de tachtig kinderen tot 6 jaar die jaarlijks met ernstig hersenletsel op de spoedeisende hulp komen, blijkt dat door ernstig schudden te komen. *Shaken Baby Syndroom* of *Inflicted Traumatic Brain Injury* kan door een goed getimede aanpak met maar liefst 47 procent verminderen. Dat blijkt uit een Amerikaanse studie waarin ouders kort na de geboorte van hun kind informatie krijgen over *Shaken Baby Syndroom*. TNO heeft deze relatief eenvoudige methode samen met het Wilhelmina Kinderziekenhuis aangepast voor de Nederlandse situatie. Begin 2011 zijn drie pilots afgerond in Amsterdam, Zaanstad en Tilburg, waar kraamverzorgenden de werkwijze hebben uitgetest. Inmiddels vindt uitvoering ook in andere gemeenten plaats. De werkwijze is als volgt:

- De kraamverzorgende informeert beide ouders over wat Shaken Baby Syndroom is, wat de gevolgen van schudden kunnen zijn, dat het alle ouders kan overkomen dat je je zelfbeheersing verliest, maar ook hoe je dit kunt voorkomen.
- Beide ouders bekijken samen met de kraamverzorgende een korte voorlichtingsfilm, waarin Shaken Baby Syndroom vanuit drie perspectieven wordt belicht (wat is het, wat gebeurt er als je schudt, hoe kun je het voorkomen?).
- Ouders ontvangen een informatiefolder, waarin onder andere tips staan voor wat zij kunnen doen als de baby veel huilt en waar zij met vragen terecht kunnen.

Uit de pilots blijkt dat het overgrote deel van de kraamverzorgenden het informeren over de preventie van *Shaken Baby Syndroom* ervaart als zeer relevant en passend bij hun taak. Ook beoordelen de ouders de ontvangen informatie positief. Deze aanpak is goed in te passen in de bestaande zorglijnen. De hele keten van zorg rondom de jonge zuigeling (verloskundigen, kraamverzorgenden/-verpleegkundigen, jeugdgezondheidszorg) wordt betrokken bij de implementatie. De ontwikkelaars willen dit programma graag landelijk implementeren. Meer informatie via www.tno.nl.

● *Publiekscampagne Wat kan ik doen?*

In veel regio's is een eigen invulling gegeven aan *Wat kan ik doen?*, de landelijke publiekscampagne van de rijksoverheid over kindermishandeling. Bijvoorbeeld door regionale bijeenkomsten en voorlichtingsacties te organiseren voor algemeen publiek, jongeren en professionals, campagnefolders te verspreiden en tv-spots uit te zenden op regionale zenders. Centrale boodschap van deze publiekscampagne is: 'Vermoedt u kindermishandeling? U kunt altijd iets doen'. Informatie over de campagne en regionale initiatieven is te vinden op www.watkanikdoen.nl.

● *Informatie voor kinderen en jongeren*

Er zijn verschillende programma's ontwikkeld waarmee kinderen informatie krijgen over geweld en misbruik, en hoe zij daarmee het beste kunnen omgaan. Informatie over diverse regionaal uitgevoerde voorlichtingsprogramma's voor kinderen is te vinden op de website www.weerbaarheid.nu.

Andere voorbeelden:

- *Safe You, Safe Me* is een programma voor basisscholen om kindermishandeling tijdig te signaleren en door te verwijzen of te melden, in de lijn van de verplichte meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling. Het programma beoogt meer veiligheid en welzijn van leerlingen, leerkrachten en ouders, doordat het proces van signaleren tot aan melden transparant en vooral ook sneller verloopt. Na aanmelding krijgt de school een professionele begeleider die helpt om de invoering van het programma op maat te laten plaatsvinden.

Daarbij hoort ook een totaalpakket bestaande uit onder meer een training voor leerkrachten, een handleiding, een format voor een ouderbijeenkomst over ‘grenzen stellen in de opvoeding’, lesmateriaal met onder andere een leerlingboek en filmmateriaal en een digitaal handelingsprotocol. Zie www.nigz.nl.

- *Stuk You Too*. Binnen *STUK* zijn jongerentheater, jongerenfilms op YouTube en een boek ontwikkeld, vanuit ervaringen van jongeren zelf, over geweld in de opvoeding en in relaties. Deze onderwerpen kunnen zo voor jongeren bespreekbaar gemaakt worden. Zie www.stukyoutoo.com.

3.2 Aandacht voor specifieke doelgroepen

Voor groepen ouders en kinderen die specifieke vragen hebben of in moeilijker omstandigheden opvoeden of opgroeien, zijn er gerichte programma's ontwikkeld. De informatie en het aanbod wordt zo veel mogelijk toegespitst op de vragen en omstandigheden van de doelgroepen. We geven hier twee voorbeelden van programma's voor specifieke doelgroepen.

● *Kind en Kleur*

In de regio's Amsterdam en Zaanstad wordt het programma *Kind en Kleur* uitgevoerd. De initiatiefnemers willen bevorderen dat er (meer) aandacht komt voor de aanpak van kindermishandeling binnen gezinnen met een niet-westerse (allochtone) achtergrond. Allochtone ouders geven aan dat zij graag meer met elkaar willen praten over de opvoeding, het liefst met iemand uit hun eigen netwerk, bij wie ze zich op hun gemak voelen. De drempel naar professionele hulp is voor hen vaak hoog of ze weten niet waar ze terecht kunnen voor hulp en advies over opvoeding. Het hulpaanbod sluit ook niet altijd goed aan bij hun wensen. Daardoor maken zij relatief weinig gebruik van de voorzieningen die hulp bieden op dit gebied. *Kind en Kleur* organiseert bijeenkomsten voor allochtone ouders, waarbij kindermishandeling bespreekbaar wordt gemaakt en ouders concrete handvatten krijgen voor alternatieve manieren van opvoeding. Er wordt onder meer samengewerkt met bureau jeugdzorg Amsterdam, diverse allochtone vrijwilligersorganisaties en moskeeën. Zie www.diversiteitsland.nl. Een overzicht van projecten gericht op kindermishandeling en allochtone gezinnen, gefinancierd door Stichting Kinderpostzegels Nederland, is te vinden op www.aanpakkindermishandeling.nl.

● *Asielzoekers- en vluchteling gezinnen*

In de regio Gooi en Vechtstreek is er speciale aandacht voor asielzoekersgezinnen. Door de stressvolle situatie in deze gezinnen is er een verhoogde kans op kindermishandeling. Het asielzoekerscentrum Crailo en de daaraan verbonden school voor asielzoekerskinderen gaan met een handelingsprotocol kindermishandeling werken en doen mee aan het scholingsprogramma

voor aandachtfunctionarissen kindermishandeling. Ook is er gekeken hoe het aanbod van het CJG toegankelijker kan worden gemaakt voor asielzoekersgezinnen. Met name de opvoedhulp is daarbij tegen het licht gehouden. Het landelijk kenniscentrum Pharos schoolt professionals om met vragen van asielzoekers, andere culturen en specifieke problemen om te gaan, en wil hiermee bevorderen dat asielzoekers daadwerkelijk (meer) gebruik gaan maken van het CJG. Zie www.pharos.nl.

3.3 Vroegsignalering en screening

Bij vroegsignalering en screening gaat het om de inzet van werkwijzen en instrumenten voor alle (aanstaande) ouders, waarmee al in een zo vroeg mogelijk stadium ernstige risico's voor de opvoeding en de veiligheid van het kind kunnen worden onderkend.

● Instrumenten voor verloskundigen en kraamverzorgenden

Er zijn in Nederland diverse instrumenten en methoden in ontwikkeling voor de screening van risicosituaties tijdens de zwangerschap. Een van de al verder ontwikkelde instrumenten is de ALPHA-NL. Dit instrument is gebaseerd op de Canadese ‘Antenatal Psychosocial Health Assessment (ALPHA)’. Het betreft een vragenlijst die alle zwangeren vóór de twintigste zwangerschapsweek invullen voorafgaand aan een verloskundig consult. De vragen zijn gericht op risicofactoren voor kindermishandeling, partnergeweld en postnatale depressie. De Nederlandse versie wordt nu in ons land onderzocht door TNO. Er zijn inmiddels pilots geweest in Amsterdam-Noord en Zaanstad, waar de werkwijze naar verwachting zal worden uitgerold naar de rest van de regio. In Helmond en de Achterhoek lopen nog pilots. Inmiddels zijn de eerste onderzoeksresultaten bekend. De ALPHA-NL blijkt goed bruikbaar in de verloskundige praktijk en wordt geaccepteerd door cliënten. Verder onderzoek naar effectiviteit en validiteit vindt nog plaats. De lijst zal in de toekomst ook vertaald worden in het Arabisch, Turks en Engels. Daarnaast heeft TNO een ‘Checklist Vroegsignalering’ voor kraamverzorgenden ontwikkeld. Hiermee kunnen zij de signalen die zij bij hun werk in huis bij de kraamvrouw opvangen gemakkelijker onderbouwen en besluiten wat zij hiermee doen: met de ouder en/of met de verloskundige in gesprek gaan, of met hun teamleider of de jeugdgezondheidszorg overleggen. Beide instrumenten moeten deel uitmaken van een samenhangend systeem van scholing en regionale werkafspraken tussen verloskundigen, kraamzorg, jeugdgezondheidszorg en voorzieningen, zoals een Vangnet Jeugd, maatschappelijk werk, ggz, verslavingszorg, MEE of AMK over het vervolg op signalen. Meer informatie is te verkrijgen via www.tno.nl.

3.4 Zorg bij eerste signalen van problemen

In de regio's zijn er veel van de landelijk ontwikkelde en verspreide instrumenten en programma's voor interventies bij eerste signalen van opgroei- en opvoedproblemen uitgevoerd. Voor een overzicht verwijzen wij naar de publicatie van Hermanns (2008) en de eerdergenoemde databanken van het Nederlands Jeugdinstituut op www.nji.nl. Het gaat dan om zowel het inzetten van screeningslijsten of gespreksprotocollen, als het uitvoeren van opvoedings- en gezinsondersteunende interventies, variërend van een adviesgesprek tot kortdurende interventies en langer durende *home visiting*-programma's.

Centraal in de uitvoering van deze interventies staat een goed functionerend CJG, dat zich bezighoudt met signalering van opgroei- en opvoedproblemen, signalen van diverse professionals combineert, diverse interventies kan inzetten (van minder naar meer intensief en outreachend),

verwijst/indiceert, activiteiten coördineert en evalueert. Dit maakt eens te meer duidelijk dat een goed ontwikkeld CJG een centraal element is in een goede regionale aanpak van kindermishandeling.

We beschrijven hier twee programma's die worden ingezet bij eerste signalen van problemen.

● *Baby Extra*

In de gemeente Eindhoven en enkele randgemeenten is het programma *Baby Extra* ontwikkeld. Dit programma werkt vanuit een samenwerkingsverband van instellingen en is bedoeld voor (aanstaande) ouders die zelf psychische problemen hebben of waarvan de partner problemen heeft. Bij *Baby Extra* werkt een team van mensen die gespecialiseerd zijn in het bevorderen van het contact tussen ouders en kind in relatie tot de psychische problematiek van de ouder. Zie www.babyextra.nl.

● *Veilige Start Zeeland*

Veilige Start Zeeland is gericht op situaties waarbij er zorgen zijn over de veiligheid van een (ongeboren) kind. Gynaecologen en verloskundigen die veel zorgen hebben over de toekomst van de ongeboren baby, melden dat bij de maatschappelijk werkster binnen het ziekenhuis Vlissingen of bij haar collega van maatschappelijk werk Walcheren. Een van beiden is als casemanager het hele traject aanspreekpunt voor alle betrokkenen en zorgt ervoor dat de juiste hulpverlening ingezet wordt. Allereerst brengt zij in kaart wat er speelt. Bijvoorbeeld verslaving, huisvestingsproblemen, financiële moeilijkheden, relatieproblemen of een combinatie daarvan. Een volgende stap is het netwerkberaad (zie ook de informatie over *Signs of Safety*, in paragraaf 3.6). Dat is een bijeenkomst met de aanstaande moeder en vader, professionele hulpverleners en een sociaal netwerk dat kan meehelpen om een veilige omgeving te bieden voor de baby. Dat sociale netwerk komt vanuit de ouder(s) zelf, zij kiezen wie ze er graag bij willen hebben. Aan het eind van het beraad liggen er concrete afspraken op tafel, waar alle betrokkenen zich aan moeten houden. Er wordt bijvoorbeeld afgesproken dat de moeder regelmatig urine inlevert als check hoe het met haar drugsgebruik zit. Of dat oma twee keer per week komt kijken hoe het gaat. Of dat de ouders nooit gezamenlijk blowen; een van hen blijft helder, vanwege het kind. In de gesprekken wordt alles concreet en eerlijk benoemd. Sommige moeders reageren boos, ze zien de hulpverleners als bemoeials of zijn bang dat hun kind wordt afgepakt.

De maatschappelijk werkster: ‘Wij leggen uit dat we willen dat de moeder zelf in staat is het kind een veilige basis te bieden. Met hulp van deskundigen en met hulp van bekenden en familie. Vaak reageren mensen uit angst, wij willen die angst helpen omzetten in kracht. Er is altijd iets wat goed gaat. Daar gaan we op verder, met veiligheid voor het kind als vertrekpunt. En natuurlijk als eindpunt.’

3.5 Melden van kindermishandeling

Afgelopen jaren is er veel geïnvesteerd in het verbeteren van de instrumenten, werkwijzen en voorwaarden om ervoor te zorgen dat professionals tijdig gevallen van (vermoede) kindermishandeling melden bij de daarvoor bestemde meldpunten. Een belangrijke ontwikkeling daarin is de invoering van de meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling. Behalve aan deze meldcode besteden we in deze paragraaf aandacht aan het beleid voor signalering van kindermishandeling in ziekenhuizen, en aan een handreiking die is opgesteld voor woningcorporaties.

● *Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling*

Wetgeving die het gebruik van een meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling verplicht stelt, wordt naar verwachting medio 2011 van kracht. Vanaf de inwerkingtreding zijn alle sectoren die zorg, begeleiding, hulp of bescherming aan kinderen, volwassenen of gezinnen bieden verplicht een meldcode op te stellen, te hanteren en het gebruik ervan te borgen. In de praktijk betekent dit dat een aantal organisatorische randvoorwaarden geregeld moet worden, waardoor de meldcode (inclusief stappenplan en routekaart) binnen de werkprocessen van het zorg-, veiligheids- en kwaliteitsbeleid van organisaties wordt geborgd. Hierbij hoort ook deskundigheidsbevordering waardoor medewerkers in staat zijn de meldcode goed uit te voeren. Het *Basismodel meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling* is al sinds december 2009 gereed. Zie www.meldcode.nl.

Een checklist voor organisaties om te beoordelen hoever zij zijn met de toerusting voor de uitvoering van de meldcode, is ontwikkeld door JSO in Zuid-Holland. Deze checklist is te vinden op www.aanpakkindermishandeling.nl.

● *Meldcodes voor ziekenhuizen*

De Inspectie voor de Gezondheidszorg toetst ziekenhuizen op het voeren van een goed beleid voor signalering van kindermishandeling, met name op afdelingen voor spoedeisende hulp. Daarbij gaat het vooral om het gebruik van protocollen, samenwerking met het AMK, registratie, en scholing van medewerkers. In 2010 concludeerde de Inspectie dat bijna alle ziekenhuizen in Nederland inmiddels voldoen aan deze voorwaarden voor een verantwoorde signalering van kindermishandeling. Hier volgen enkele voorbeelden van de werkwijzen van ziekenhuizen.

De regio Haaglanden heeft sinds 2009 een protocol oudermeldingen voor de spoedeisende diensten. Hierin is vastgelegd dat volwassenen die suïcidaal zijn, psychiatrische en/of verslavingsproblemen hebben of te maken hebben met huiselijk geweld en die tevens vader of moeder zijn, gemeld worden bij het AMK, óók als de kinderen op dat moment niet aanwezig zijn. Het protocol is ontwikkeld in samenspraak met het AMK, de ziekenhuizen, ambulancediensten en huisartsen(posten) in de regio. Hierin is opgenomen dat het AMK beoordeelt of de melding zal worden onderzocht. Is dat het geval, dan start het onderzoek binnen vijf werkdagen na binnenkomst van de melding. Na maximaal dertien weken wordt het onderzoek afgerond en krijgt de melder informatie over de uitkomst en of er hulp in gang is gezet. MC Haaglanden doet circa tien meldingen per maand. Uit de cijfers is gebleken dat in 98 procent van de meldingen daadwerkelijk sprake is van kindermishandeling.

Alle medewerkers volgen een scholing bij het protocol. Zij leren dat ze kinderen niet per se zelf hoeven te zien om zich zorgen te maken over hun welzijn en dat zij die zorgen moeten melden

bij het AMK. Bovendien is er in de scholing aandacht voor de schade die huiselijk geweld en kindermishandeling bij kinderen teweeg kan brengen, de stappen bij oudermeldingen (protocol), de rol van het AMK en gespreksvoering.

Belangrijke succesfactoren voor deze aanpak:

- Een werkgroep met vertegenwoordigers van *alle* betrokkenen.
- Commitment en afspraken over de route op directieniveau, voordat de medewerkers erbij zijn betrokken.
- Afspraken met het AMK dat zij bij de melding genoeg nemen met weinig informatie, in hoog tempo het onderzoek oppakken en een goede terugkoppeling geven.

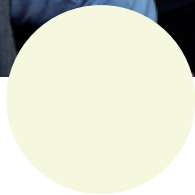
Tips voor andere regio's:

- Sluit aan bij de ontwikkelingen van andere ziekenhuizen; de Inspectie voor de Gezondheidszorg stelt al eisen aan beleid, de inzet van een aandachtsfunctionaris en deskundigheid rond kindermishandeling. De Inspectie vraagt daarbij ook naar oudermeldingen.
- Gebruik de juridische onderbouwing die voor deze sector al op maat gemaakt is.
- Enthousiasmeer de ambulancediensten en huisartsenposten om van begin af aan mee te doen en zich bij de werkgroep aan te sluiten.
- Voer het protocol op regionaal niveau in om 'shoppen' van ouders te voorkomen.

In het AMC Amsterdam is een vergelijkbare aanpak ontwikkeld. Een belangrijk verschil met de Haagse werkwijze is echter dat er niet direct bij het AMK wordt gemeld, maar dat de ouder met partner en kinderen wordt uitgenodigd om binnen een week naar de poli kindergeneeskunde te komen. Pas als het gezin zonder bericht niet verschijnt, wordt een melding bij het AMK gedaan. Op de poli wordt het kind onderzocht en vindt een gesprek plaats met de ouders. Direct na het consult volgt overleg met de jeugdgezondheidszorg en de huisarts. Vervolgens wordt Vangnet Jeugd van de GGD ingeschakeld voor hulp aan het gezin en beoordeling van de veiligheid van de gezinssituatie voor het kind.

Er is een onderzoek gestart om de Haagse en Amsterdamse werkwijze met elkaar te vergelijken.

Nog een stap verder gaan de producten die op dit gebied zijn ontwikkeld in de regio Amsterdam: dit zijn eerste- en tweedelijns routekaarten ('beslisbomen'), waarin signalen van kindermishandeling en huiselijk geweld een prominente plek hebben gekregen. Er zijn drie versies, respectievelijk voor ziekenhuizen (inclusief spoedeisende hulp), voor dagzorg door huisartsen en voor avond- en weekendzorg door huisartsenposten. Deze beslisbomen maken deel uit van een Amsterdams 'mantelconvenant', waarin alle afspraken rond huiselijk geweld en

kindermishandeling worden samengevoegd. Ook de samenwerking tussen het ‘zorgspoor’ en het ‘justitiële spoor’ wordt hierin inzichtelijk gemaakt. Zie voor meer informatie hierover www.protocolkindermishandeling.nl.

● *Handreiking voor woningcorporaties*

Woningcorporatie Elan Wonen heeft een handreiking voor woningcorporaties gemaakt, onder de titel *Signaleren en melden huiselijk geweld en kindermishandeling*. De wettelijk verplichte landelijke meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling geldt *niet* voor woningcorporaties. Maar woningcorporaties komen veel bij bewoners thuis en kunnen daardoor toch een waardevolle bijdrage leveren aan het terugdringen van huiselijk geweld. De vanzelfsprekende maatschappelijke functie in wijken en buurten maakt het voor corporatiemedewerkers mogelijk signalen van huiselijk geweld op te pakken en te melden. Het protocol is er niet op gericht woningcorporaties te stimuleren huiselijk geweld en/of kindermishandeling te voorkomen of op te lossen. Het biedt wel een procedure voor het signaleren en melden ervan. Ter ondersteuning van het protocol is voor woningcorporaties een training *Signaleren en melden huiselijk geweld en kindermishandeling* ontwikkeld. Ook hierover staat informatie in de handreiking. Dit hele pakket bevordert de snelheid en professionaliteit van het handelen van medewerkers van woningcorporaties bij een vermoeden van huiselijk geweld en/of kindermishandeling. De handreiking is te vinden op www.aanpakkindermishandeling.nl.

3.6 Hulp en bescherming

Uit de vierde voortgangsrapportage van het project *Regionale aanpak kindermishandeling* (Kooijman e.a., 2010) bleek dat een groot aantal regio's geen of zeer beperkt beleid heeft ontwikkeld voor verbetering van het hulpaanbod ná kindermishandeling. Het aanbod en de beschikbaarheid van effectieve interventies vertoont nog veel gaten. Goede en snelle hulp voor gesignaleerde of gemelde gevallen van kindermishandeling is gewenst. Zowel vanuit het oogpunt van het kind zelf, dat gebaat is bij traumaverwerking, als vanuit het oogpunt van de signalerende/meldende professional, die gefrustreerd zal raken als blijkt dat er geen goede hulp is voor ouders en kinderen. Ook vanuit het perspectief van preventie is een goed hulpaanbod van belang. Uit onderzoek is bekend dat mishandelde kinderen een grotere kans hebben later hun eigen kinderen te mishandelen. Het stoppen en verwerken van kindermishandeling kan deze transgeneratiele overdracht terugdringen.

Helaas wordt in Nederland nog weinig gewerkt met effectieve interventies (die overigens ook wereldwijd niet breed beschikbaar zijn) en met effectieve elementen in het hulpaanbod, zoals een

multimodaal, samenhangend aanbod en specifieke gerichtheid op kindermishandeling. Ook is er een tekort aan goede diagnostiek (medisch en psychosociaal) en assessment (breder onderzoek naar de veiligheidssituatie). Kortom: op veel punten is verbetering van de kwaliteit en kwantiteit van het aanbod nodig.

Hierna volgen twee voorbeelden van interventies die gericht zijn op het hele gezin, en zowel bedoeld zijn om de veiligheid in het gezin te herstellen als de gevolgen van de mishandeling te verwerken. Vervolgens beschrijven we een voorbeeld van een interventie voor kinderen die geweld tussen hun ouders of verzorgers hebben meegemaakt. Na de voorbeelden besteden we aandacht aan het belang van samenwerking en gestructureerd beslissen in de werkwijze van professionals bij de aanpak van huiselijk geweld en kindermishandeling.

● *Veilig Sterk en Verder*

Het programma *Veilig Sterk en Verder* (VSV) is een geïntegreerde behandeling van gezinnen waarin stelselmatig fysiek geweld plaatsvindt. Alle interventies zijn erop gericht de veiligheid thuis aantoonbaar te herstellen en de kinderen zich weer veilig te laten voelen in de relatie met hun ouders. Het programma bestaat uit drie fasen: *Veilig*, *Sterk* en *Verder*. In fase 1, 'Veilig', wordt gebruikgemaakt van de *Signs of Safety*-benadering (zie ook het voorbeeld hierna). Gedurende drie maanden vinden intensieve gezins- en netwerkgesprekken plaats, gericht op het herstel van veiligheid. De tweede fase, 'Sterk', is zowel op pleger- als op traumabehandeling gericht en draait om het aanleren van vaardigheden volgens de Horizonmethode. Kinderen en ouders nemen daarbij deel aan parallel te houden bijeenkomsten, in 21 individuele of groepssessies. In de derde fase, 'Verder', vindt een aantal gezinsgesprekken plaats waarin de vaardigheden geïntegreerd worden in het dagelijks leven, en leren gezinnen omgaan met terugval aan de hand van hun eigen veiligheidsplan.

Voor de implementatie van VSV hebben in de regio Amsterdam/Haarlem het Kinder- en Jeugd Trauma Centrum in Haarlem (KJTC) en De Waag Amsterdam hun krachten gebundeld. De plegerbehandeling vindt plaats in De Waag. Kinderen en de niet-mishandelende ouder krijgen parallel in de partnerinstelling een hulpaanbod. Voorwaarde voor het behandelprogramma is een structurele samenwerking met de gezinsvoogd. Meer informatie over VSV en andere protocollaire psychologische behandelvormen bij trauma en kindermishandeling is te vinden op www.kenniscentrum-kjp.nl.

● *Signs of Safety in Zeeland*

De kern van *Signs of Safety* is dat samen met de ouders, en waar mogelijk ook met de kinderen, een veiligheidsplan wordt gemaakt. De manier van werken is oplossingsgericht. Daarbij wordt ervan uitgegaan dat het veel effectiever is om meer te doen van dat wat al goed gaat (dus kijken naar sterke kanten), dan alleen te kijken naar oorzaken.

De aanpak kenmerkt zich door vakkundig vragen te stellen, te zoeken naar signalen van veiligheid, en op basis daarvan plannen te maken om aan de eisen van bijvoorbeeld een AMK of een kinderrechter te voldoen. Dit resulteert in het delen van verantwoordelijkheid voor de veiligheid van het kind, niet alleen met hulpverleners, maar juist ook met familie, burens, vrienden en kennissen.

Een van de betrokken hulpverleners, liefst iemand die al een band met het gezin heeft, is de inbrenger van de zaak in het familienetwerkberaad en de spil in de verdere hulpverlening.

Het plan staat op één vel papier, dat in het bijzijn van iedereen wordt gemaakt en vastgesteld. Geheimen worden opengebroken, en iedereen weet van elkaar wat er is afgesproken.

Privacyvraagstukken zijn niet aan de orde – de ouders zijn immers aanwezig en geven zelf aan wat er gedeeld mag worden. Deze benadering is voor de CJG's vertaald naar *Signalen van Welzijn*, waarbij zorgen die er zijn over een kind, net als bij *Signs of Safety*, in een beraad met elkaar worden omgezet in een plan.

Deze integrale aanpak, die ook wordt toegepast bij huiselijk geweld (het tijdelijk huisverbod), bij hoogrisicozwangeren (zie informatie over *Veilige Start Zeeland* in paragraaf 3.4) en binnenkort ook bij kansarme jongeren, heeft een groot draagvlak. Niet alleen onder de hulpverleners die ermee werken, maar zeker ook bij beleidsmakers en bestuurders, die zien dat samenwerking tussen organisaties steeds beter wordt en dat op- en afschalen eenvoudiger is. Belangrijke boodschap: het lijkt eenvoudig, maar het is niet simpel! Veel investeren in scholing en intervisie, met mensen van verschillende organisaties bij elkaar, investeren in een goed bestuurlijk draagvlak, geholpen door een aantal 'ambassadeurs' en niet in de laatste plaats door mensen die inhoudelijk echt goed weten waar ze het over hebben, zijn onmisbare succesfactoren gebleken.

In Zeeland is iedereen ervan overtuigd hiermee te willen doorgaan. Werkers 'hebben hun vak weer terug', zoals ze zelf zeggen; ouders hebben weer meer regie en worden meer gewaardeerd op hun kwaliteiten, ook al is het soms heel confronterend; op termijn loopt het aantal indicaties voor zwaardere zorg terug en vermindert het aantal ondertoezichtstellingen; en bestuurders in Zeeland zien volop kansen om de komende stelselwijziging in de zorg voor jeugd echt vanuit de inhoud vorm te geven.

● *Kindspoor*

Hollands Midden en Haaglanden hebben als eerste regio's in Nederland het traject *Kindspoor* ontwikkeld en ingevoerd. Aan de hand van een protocol meldt de politie kinderen als getuige van huiselijk geweld bij het AMK. Daarbij maakt het niet uit of de kinderen daadwerkelijk aanwezig waren tijdens het incident waar de politie bij betrokken was. Hierna wordt zowel aan het kind als aan de pleger en het slachtoffer hulp geboden. Bij complexe casuïstiek bespreekt een team van medewerkers uit de dader-, slachtoffer- en jeugdhulpverlening de situatie en stemt af welke organisatie het best als eerste contact kan leggen met het gezin. Kinderen worden zo veel mogelijk verwezen naar een preventieve groep voor kinderen als getuige van huiselijk geweld.

Kindspoor blijkt een effectieve manier om kinderen die risico lopen op een verstoorde ontwikkeling als gevolg van geweld in huis op te sporen en hen toe te leiden naar hulp. Bovendien wijst onderzoek uit dat door *Kindspoor* escalatie van problemen thuis en problemen van kinderen wordt voorkomen (Baeten e.a., 2007). Meer informatie: www.huiselijkgeweld.nl.

Veiligheid, risicotaxatie en gestructureerd beslissen

Ouders en kinderen hebben recht op heldere en goed onderbouwde oordelen en beslissingen, die zo veel mogelijk samen mét in plaats van óver hen worden genomen. Zij moeten kunnen rekenen op een deskundige professional, die zijn oordeel baseert op up-to-date kennis en beoordelingsfouten zo veel mogelijk voorkomt door systematisch en transparant te werken. Werkwijzen voor gestructureerd beslissen ondersteunen de professional bij het systematisch verzamelen, ordenen en wegen van informatie. Risicotaxatie, het inschatten van de mogelijke gevaren voor het kind, is een onderdeel van dit proces. Gestructureerde vragenlijsten of checklists, zoals de LIRIK (Licht instrument risicotaxatie kindermishandeling), zijn hierbij een goed hulpmiddel. Zij helpen de professional om zijn oordeel te expliciteren en belangrijke informatie niet over het hoofd te zien. Professioneel werken betekent dat je deze hulpmiddelen inzet waar nodig, ingebed in een methodische werkwijze. Daarin moet er ook aandacht zijn voor houding en vaardigheden om samen met ouders en kinderen en in collegiaal overleg zorgen, krachten en oplossingsrichtingen in kaart te brengen.

Het Nederlands Jeugdinstituut heeft op dit gebied praktische producten ontwikkeld die gebaseerd zijn op wetenschappelijke kennis en professionele expertise. Inbedding en borging in de praktijk zijn hierbij belangrijke aandachtspunten. Voor meer informatie: www.nji.nl → kennis → databank Instrumenten, Richtlijnen en Kwaliteitsstandaarden.

Het belang van goede samenwerking en informatie delen voor goede veiligheidstaxatie wordt onderstreept door het rapport van de Onderzoeksraad Voor Veiligheid uit januari 2011. Hierin wordt verslag gedaan van een onderzoek naar gevallen van (bijna) fatale kindermishandeling. De Onderzoeksraad trok onder andere de conclusie dat professionals die verantwoordelijk zijn voor de fysieke veiligheid van kinderen (medewerkers van bureau jeugdzorg en Raad voor de Kinderbescherming) hun taak van risico-inventarisatie en -evaluatie niet naar behoren kunnen uitvoeren, omdat andere bij het gezin betrokken professionals (zoals artsen en ggz-medewerkers) niet verplicht zijn hieraan mee te werken en informatie te delen. Bovendien zijn professionals die worden geconfronteerd met een kind met letsel, met name in de gezondheidszorg, terughoudend met het melden. Zij zoeken bij voorkeur zelf naar een oplossing. Daardoor missen

de professionals van bureau jeugdzorg of de Raad de mogelijkheid om informatie te combineren en daadwerkelijk de regie te nemen. Het is daarom van belang dat zij voor een volledige risico-inventarisatie gebruik kunnen maken van alle relevante informatie van andere professionals die betrokken zijn bij het gezin.

4 Scholing

In het project *Regionale aanpak kindermishandeling* is er veel aandacht besteed aan het ontwikkelen en uitvoeren van scholing (voorlichting en training) voor professionals. In diverse regio's zijn er grote scholingstrajecten uitgevoerd voor verschillende beroepsgroepen, met name jeugdgezondheidszorg, onderwijs, kinderopvang en peuterspeelzalen.

4.1 Welke scholing is nodig – en waar is die te vinden?

Er zijn in ons land vele aanbieders van scholing op het gebied van signaleren, gespreksvoering met ouders en kinderen en het ontwikkelen en toepassen van een meldcode bij vermoedens van kindermishandeling. Een selectie van deze scholingen is opgenomen in de databank Na- en Bijscholing van het Nederlands Jeugdinstituut, zie www.nji.nl/scholing. Per scholing is er een korte beschrijving van de inhoud opgenomen, een vermelding of de scholing geaccrediteerd is, en een beoordeling (door de aanbieders zelf) op een reeks van inhoudelijke en didactische kwaliteitscriteria. Deze criteria zijn beschreven in de notitie *Kwaliteitscriteria bij- en nascholing in relatie tot de aanpak van kindermishandeling* (Van Rossum e.a., 2009), en staan ook als checklist op de *Kwaliteitskaart Scholing in relatie tot de aanpak van kindermishandeling*. Deze documenten zijn eveneens te vinden op de hiervoor genoemde website. De kwaliteitscriteria zijn gerelateerd aan de *professionele competenties* die nodig zijn voor de aanpak van kindermishandeling (dit verschilt dus per sector en professie). De beschreven criteria en competenties bieden een referentiekader op grond waarvan afnemers hun eigen afweging kunnen maken voor een aanbod op maat, dat zo goed mogelijk aansluit bij de behoeften en prioriteiten in hun regio of instelling.

Specifiek voor de ontwikkeling en implementatie van de (wettelijk verplichte) meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling is er ook een overzicht van scholingsaanbieders te vinden in de databank Bij- en nascholing meldcode op www.huiselijkgeweld.nl/dossiers/databank_bij_en_nascholing_meldcode.

Ervaringen van een intern begeleider van een basisschool

In Leeuwarden vond een eendaagse training plaats over het signaleren en handelen bij problematische opvoedsituaties van kinderen. De training was gericht op de verschillende taken en verantwoordelijkheden van de partnerorganisaties en de criteria voor registreren in de verwijzingsindex. Deelnemers aan de training waren partnerorganisaties uit de wijk

rondom de school. Naast de intern begeleider (IB'er) van de basisschool zelf waren het schoolmaatschappelijk werk, de welzijnsorganisaties, het AMK, de leerplichtambtenaar, de GGD, de buitenschoolse opvang, kinderopvang en de coördinator van het CJG aanwezig. In totaal twaalf personen, inclusief de trainer.

De IB'er had nog niet eerder een dergelijke training gehad, ze was van een aantal zaken wel op de hoogte, maar vond het heel prettig om gezamenlijk op basis van casuïstiek te kijken wie verantwoordelijk is voor wat, hoe de lijnen lopen, wie de regie heeft, enzovoort. 'Voor mij was het een heftige bijeenkomst, ik werd met de neus op de feiten gedrukt dat ik als IB'er veel te veel hooi op m'n vork neem en zaken te lang bij me houd.' Ervaringen delen en elkaars rollen en verantwoordelijkheden van binnenuit leren kennen, vond zij heel leerzaam. Ze vertrouwt erop dat de zorgpartijen ook veel hebben geleerd, zoals dat men weet dat als zij aan de bel trekt er echt wel wat aan de hand is, en snel handelen geboden is. Ook is het voor zorgverleners belangrijk dat ze voortborduren op informatie die al door de school verzameld is. De training heeft de IB'er gesterkt eerder aan de bel te trekken, ze weet nu beter wie wat doet en ze vertrouwt er nu op dat ze serieus genomen zal worden. 'Niet denken: het komt wel goed, nee, zelf de telefoon pakken en het AMK bellen'.

De borging van de resultaten van de training zal vooral in de zorgstructuur plaatsvinden, in het zorgteam waarin de intern begeleider, leerplichtambtenaar, en medewerkers van GGD en schoolmaatschappelijk werk overleg voeren.

4.2 Hoe kunnen we scholing (de voorwaarden en de impact) verbeteren?

Budget

In veel regio's waar inmiddels een regionaal scholingsplan in uitvoering is genomen, loopt men aan tegen het probleem dat organisaties vaak weinig budget hebben voor scholing, en daarnaast moeilijk personeel kunnen vrijroosteren. Hierdoor wordt een snelle uitvoering van de scholing belemmerd. Scholing vraagt tijd, en tijd is geld. Gemeenten kunnen hier in hun subsidiebeschikkingen rekening mee houden. In haar eindrapportage signaleert de landelijke Stuurgroep Aanpak Kindermishandeling onder leiding van mr. I. Opstelten deze zelfde problematiek op het niveau van de branche- en beroepsorganisaties: de meeste daarvan hebben nauwelijks de beschikbare capaciteit en middelen om meldcodes te implementeren. De Stuurgroep adviseert het ministerie van VWS de implementatie van de verplichte meldcode te faciliteren door ondersteuning van de vaak beperkt beschikbare middelen en capaciteit van branche- en beroepsorganisaties.

Kwaliteit

Een belangrijke lijn voor de toekomst is dat organisaties niet (meer) het eerste het beste scholingsproduct inzetten, maar met gecertificeerde trainingen werken. Verscheidenheid in aanbod is, gezien de marktwerking die hier een rol in speelt, onvermijdelijk. Wel is het wenselijk dat verschillende aanbieders één taal spreken als het gaat om definitie en uitgangspunten in de aanpak van kindermishandeling. Ook hier bieden de door het Nederlands Jeugdinstituut geformuleerde kwaliteitscriteria en competentieprofielen voor professionals (zie Van Rossum e.a., 2009) en de *Handleiding Regionaal Scholingsplan* (Anthonijsz en Sie, 2009) een goed houvast en kader voor scholingsplannen. Zie hiervoor www.aanpakkindermishandeling.nl.

Initiële opleidingen

De Stuurgroep Aanpak Kindermishandeling constateerde in haar eindrapport dat initiële opleidingen tot op heden weinig tot geen aandacht aan het onderwerp kindermishandeling besteden. Hoewel de overheid een zeer beperkte invloed heeft op de onderwijsinhoud, ligt er wel een overheidstaak weggelegd om dit onderwerp bij initiële opleidingen te agenderen. In een aantal regio's zijn opleidingen zich inmiddels actief gaan bezighouden met het onderwerp kindermishandeling (zie de beschreven initiatieven aan het eind van dit hoofdstuk).

Borging

De ervaring in het project *Regionale aanpak kindermishandeling* leert dat scholing onderdeel moet zijn van een bredere aanpak, zodat professionals de opgedane kennis in praktijk kunnen brengen en de scholing wordt geborgd. Bijvoorbeeld door een aandachtsfunctionaris kindermishandeling aan te stellen en de zorgstructuur rond de school goed te organiseren (voor manieren om het onderwijs erbij te betrekken, zie paragraaf 5.3). De taak van aandachtsfunctionaris kan worden belegd binnen het middenmanagement of bij een medewerker die zich bezighoudt met het kwaliteits-, zorg- of veiligheidsbeleid binnen de organisatie. De aandachtsfunctionaris heeft zicht op zowel het beleid als de uitvoering en kan op beide terreinen een adviserende of coördinerende rol spelen. Hierdoor kan de aandachtsfunctionaris, behalve achterhalen waar trainingsbehoeften liggen en hier een aanbod voor organiseren, ook aandacht geven aan borging binnen een ruimer kader (zie ook paragraaf 6.6).

Borging kan bijvoorbeeld door scholing aan te bieden in het kader van CJG-ontwikkeling, zoals in de regio Den Bosch is gebeurd, of als verdiepingmodule binnen het bestaande scholingscurriculum voor het primaire onderwijs (regio Helmond). Het programma *Safe You, Safe Me* (zie paragraaf 3.1) is een goed voorbeeld van een geïntegreerd scholingsaanbod, waarbij zowel leerkrachten, leerlingen als ouders zijn betrokken.

Ervaringen van de regiocoördinator RAAK Fryslân

'Ik vind deskundigheidsbevordering persoonlijk een van de belangrijkste onderdelen van een goede regionale aanpak van kindermishandeling. Deskundigheidsbevordering pakt handelingsverlegenheid aan. Ik weet uit de praktijk dat er onder professionals weerstand en veel handelingsverlegenheid is om kindermishandeling aan te pakken. Maar daar is geen goede reden voor. Het behoort wél tot je werk.'

Koppelen aan meldcode

De meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling is voor organisaties het wettelijke kader om de aanpak van kindermishandeling en huiselijk geweld verder te ontwikkelen. Voor een goede implementatie van de meldcode is er ook deskundigheid nodig, waardoor medewerkers

de stappen uit de meldcode ook daadwerkelijk goed kunnen uitvoeren. Intern kan dit worden georganiseerd door een aandachtsfunctionaris aan te stellen. Externe deskundigheid wordt belegd bij de samenwerkende partners binnen de zorgstructuren. Hier ligt een taak voor de organisaties die zich specifiek bezighouden met de aanpak van kindermishandeling en huiselijk geweld, met name het AMK en het SHG.

Een voorbeeld van koppeling van scholing aan de meldcode is het volgende. In Zuid-Holland is voor bestuurders, managers en beleidsmedewerkers de informatiebijeenkomst *Werken met de meldcode* ontwikkeld. Hierin krijgen de deelnemers informatie over het wettelijke kader, toezicht, het stappenplan, taken en verantwoordelijkheden voor de implementatie van de meldcode. Daarnaast krijgen zij tools om de implementatie te starten, zoals de checklist 'Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling' (zie paragraaf 3.5). De informatiebijeenkomsten zijn in Zuid-Holland breed uitgevoerd door de regiocoördinator, in samenwerking met JSO expertisecentrum voor jeugd, samenleving en opvoeding, waarbij zo'n achthonderd bestuurders bereikt zijn. Tijdens deze informatiebijeenkomsten is ook een aanbod gedaan om de implementatie te stimuleren. Zie hiervoor verder de informatie over het LPP/LTAK (zie hierna). Daarnaast is men in de regio Haaglanden van start gegaan met het Servicepunt Huiselijk geweld en Kindermishandeling. Organisaties kunnen bij dit servicepunt terecht voor advies en ondersteuning bij het implementeren van de meldcode. Ook scholingen worden door het servicepunt verzorgd.

Ter afsluiting van dit hoofdstuk beschrijven we enkele belangwekkende initiatieven op het gebied van scholing en toerusting van professionals.

● LPP/LTAK

In de *Landelijke Training Aanpak Kindermishandeling (LTAK)* worden kennis en vaardigheden aangereikt om huiselijk geweld en kindermishandeling effectief aan te pakken. Hierbij wordt de organisatie ondersteund bij het implementeren van de meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling. De training bestaat uit drie bijeenkomsten, over de volgende onderwerpen: signaleren, handelen en communiceren met de ouder. De training wordt zowel open als in-company aangeboden. Elke training kan op maat worden samengesteld op basis van leervragen en doelen van de organisatie.

De training wordt uitgevoerd door ruim 170 gecertificeerde trainers, die in het hele land werkzaam zijn. Doelgroepen zijn onder meer kinderopvang, onderwijs en jeugdgezondheidszorg. Een aantal trainers is daarnaast gespecialiseerd in scholing voor jeugdzorg, zorg voor mensen met een beperking, (jeugd-)ggz, en rechtsorde.

Trainers verzorgen informatiebijeenkomsten *Werken met de meldcode* voor bestuurders en managers, de module *Werken met de meldcode* voor professionals en de training *Aandachtsfunctionaris Huiselijk geweld en Kindermishandeling*. De trainingen zijn ontwikkeld door het Landelijk Platform Preventie Kindermishandeling (LPP).

Meer informatie: www.ltak.nl.

● *LOAK*

LOAK staat voor Landelijk Opleidingscentrum Aanpak Kindermishandeling. Het LOAK wordt gekoppeld aan de Academische werkplaats kindermishandeling. Het is een initiatief van het Kinder- en Jeugdtraumacentrum (KJTC) in Haarlem en Fier Fryslân (expertise- en behandelcentrum op het terrein van geweld in afhankelijkheidsrelaties). Het LOAK biedt opleidingen aan voor hulpverleners, onder meer met modules over diagnostiek bij vermoedens van kindermishandeling, behandeling van mishandelde kinderen en ouders/verzorgers, en secundaire preventie, waaronder het bevorderen van veiligheid in kindertehuizen en het signaleren en bespreekbaar maken van vermoedens van kindermishandeling.

● *E-learning van The Next Page*

Adequaat handelen bij mogelijke situaties van kindermishandeling stelt hoge eisen aan professionals en aan hun opleiding. Naast face-to-face scholing is het digitale leren in opmars. The Next Page biedt diverse modules over het signaleren en aanpakken van kindermishandeling in een digitale leeromgeving. Professionals leren hoe ze kindermishandeling kunnen signaleren, hoe ze hierover kunnen communiceren met verschillende betrokkenen en hoe ze moeten handelen volgens de meldcode kindermishandeling en huiselijk geweld. Er zijn modules beschikbaar voor verpleegkundigen en artsen van spoedeisendehulpdiensten en kinderafdelingen in ziekenhuizen, voor huisartsen, voor gastouders en voor medewerkers van de kinderopvang. Vanaf 2011 worden er specifiek over de verplichte meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling modules ontwikkeld voor verschillende doelgroepen.

Meer informatie: www.thenextpage.nl.

● *Initiële opleidingen en de sluitende aanpak kindermishandeling*

In toenemende mate houden initiële opleidingen zich bezig met het thema kindermishandeling en huiselijk geweld. Zo ook de Christelijke Hogeschool Ede (CHE). Via verbredings- en verdiepingsminors leren studenten van de CHE alles over de meldcode en hoe ze in hun toekomstige beroep moeten omgaan met vermoedens van kindermishandeling en huiselijk geweld. Een voorbeeld: in de verbredingsminor gaan groepjes studenten terug naar de organisatie

waar ze in het derde jaar stage hebben gelopen (zoals het basisonderwijs, maatschappelijk werk en de jeugdzorg). De studenten gaan na wat 'hun' organisatie al goed voor elkaar heeft en welke maatregelen nog genomen moeten worden. Hierover schrijven ze een essay. Een ander voorbeeld: de CHE en Spectrum CMO Gelderland organiseren in 2011 een studiemiddag over de meldcode en brengen een brochure uit met inspirerende voorbeelden. Twee studenten werken daar in het kader van hun afstudeeropdracht aan mee. Doel is om Gelderse mbo- en hbo-opleidingen aan te moedigen en ideeën aan te reiken om hun studenten voor te bereiden op hun taken en verantwoordelijkheden rond kindermishandeling en huiselijk geweld. Meer informatie: www.spectrum-gelderland.nl (dossier kindermishandeling).

● *Voorlichting aan huisartsen tijdens praktijkbezoek*

In de praktijk blijkt het niet eenvoudig huisartsen te betrekken bij de aanpak van kindermishandeling. Redenen daarvan zijn onder andere terughoudendheid als het gaat om privacy van gezinnen, het niet willen schaden van de vertrouwensband met patiënten en de vele vragen die huisartsen krijgen om nieuw beleid te implementeren of om op te treden als intermediair richting burger.

In de regio Alkmaar zijn huisartsen benaderd door de regionale afdeling van ZONH, een stichting die professionals ondersteunt om de kwaliteit en beschikbaarheid van de eerstelijnsgezondheidszorg te verbeteren. Medewerkers van het AMK en het SHG in de regio maakten vervolgens een afspraak voor een betaald 'educatief' consult tijdens het reguliere spreekuur. Huisartsen werden hierover vooraf geïnformeerd via een brief van de gemeente en ZONH.

Tijdens dit praktijkbezoek kregen de huisartsen informatie over wat ze kunnen doen als ze zich zorgen maken over een mogelijk geval van kindermishandeling. Deze aanpak bleek aan te slaan: bijna alle huisartsen werkten graag mee, vele trokken er zelfs extra tijd voor uit en maakten van de gelegenheid gebruik om eigen casuïstiek voor te leggen.

Een stappenplan van het project *9 minuten educatief praktijkbezoek huiselijk geweld/ kindermishandeling* en een factsheet zijn te vinden op www.aanpakkindermishandeling.nl. Een soortgelijke aanpak is ook in vier wijken in de stad Utrecht uitgevoerd door onder andere de GG&GD. Daarbij werd een maand na de praktijkbezoeken ook een expertmeeting aangeboden aan de huisartsen. Inmiddels heeft dit geleid tot het initiatief om tweemaal per jaar casuïstiekbesprekingen te organiseren, omdat huisartsen veel gezinnen in risicosituaties signaleren en zij gebruik willen maken van elkaars ervaring en deskundigheid hoe hierin te handelen. De GG&GD heeft overlegd met gemeenten, provincie en het ministerie van VWS om deze activiteit structureel te kunnen uitvoeren, gekoppeld aan het CJG.

● *Trainerspool*

Een inspirerende werkwijze om scholing binnen organisaties te borgen, is ontwikkeld in de regio's Eindhoven en Helmond. Daar is een pool van voorlichters gevormd uit een groep getrainde professionals van verschillende instellingen (zoals jeugdverpleegkundigen, schoolmaatschappelijk werkers, intern begeleiders van scholen). Deze getrainde professionals verzorgen vervolgens de scholing van andere professionals in hun eigen werkveld. Dit gaat in samenwerking met de provinciale ondersteuningsorganisatie K2, die diverse materialen heeft ontwikkeld. Het grote voordeel van deze werkwijze is dat de expertise direct binnen de instellingen aanwezig is en blijft, het aanbod goed wordt geïntegreerd in de totale scholingscyclus, de scholing goedkoper wordt doordat die niet van buitenaf hoeft te worden ingekocht en er extra draagvlak voor scholing ontstaat binnen de instellingen zelf.

5 Samenwerken, stroomlijnen en verbinden

5.1 Samenwerken: waarom en hoe?

Samenwerken ten dienste van het (mishandelde of bedreigde) kind: wat is dat en waarom zouden we dat doen? En als we samenwerken, hoe kunnen we dat dan het beste organiseren? En wat is de rol van de regio daarin? Deze vragen stelde prof. P. Kenis aan de orde tijdens een congres over de regionale aanpak van kindermishandeling (februari 2011). Samenwerken wordt vaak gezien als dé oplossing voor allerlei problemen in de jeugdzorg, als een ‘deus ex machina’. Maar is dat terecht? In plaats van als vanzelfsprekende aanpak zou samenwerking moeten worden ingezet als een weloverwogen keuze om iets *specifiek*s en *concreets* te bereiken (naast andere mogelijke aanpakken, zoals het inzetten van ‘de markt’ of dit hiërarchisch vanuit één organisatie te regelen). Kiezen voor samenwerking werpt pas vruchten af als alle betrokkenen een ‘common good’ zien: iets wat je niet alleen vanuit je eigen (organisatie) belangrijk vindt, maar juist ook *met elkaar* wilt bereiken. Bij de aanpak van kindermishandeling is dat inderdaad het geval: organisaties zijn doordrongen van de noodzaak om samen aan een oplossing te werken. Samenwerken in netwerken – en zo in feite een gezamenlijk ‘product’ afleveren – is zeer complex, maar in het geval van kindermishandeling is het hard nodig. Kindermishandeling is namelijk een ingewikkeld probleem dat per situatie om unieke oplossingen vraagt. Voor het kind als klant is het belangrijk dat alle betrokken organisaties ‘om hem heen’ staan en zo een integraal, compleet en afgestemd aanbod (‘netwerkproduct’) maken: één kind, één plan.

Er zijn volgens Kenis verschillende manieren om samenwerking te organiseren en te besturen. Het netwerk kan door alle deelnemers gezamenlijk worden aangestuurd, maar er kan ook één ‘leidende organisatie’ zijn (met het vertrouwen van alle netwerkpartners), of een speciaal hiervoor opgerichte organisatie die het hele netwerk aanstuurt en coördineert (een zogeheten ‘netwerk administratieve organisatie’).

Kenis stelt dat regionale samenwerking veel voordelen kan hebben: door het geografisch afgebakende gebied is er vrij veel sociale druk en controle, er zijn duidelijke bestuurlijke eenheden en een regiocoördinator kan fungeren als aanjager en waakhond. Maar er zijn ook nadelen te noemen: de kans bestaat dat niet de behoefte van het kind centraal staat, maar het ‘toevallige’ (en mogelijk incomplete) aanbod in de regio; er kunnen discussies ontstaan over wat de ‘juiste’ regio

is en wat precies de taak is van de regiocoördinator. Andere nadelen zijn dat de regionale schaal mogelijk een vals gevoel van controle geeft ('Bij ons is alles op orde') en borgingsproblemen met zich meebrengt op het moment dat de landelijke overheid financiering en controle terugtrekt. Het is dus belangrijk om samenwerking te blijven zien in het belang van het kind, en niet ten dienste van een 'regio-orde'.

Een sluitende aanpak van kindermishandeling moet gebaseerd zijn op organisatieoverstijgende afspraken. Naast de organisaties zelf speelt vooral de (centrum)gemeente daarin een belangrijke regisserende rol. Bij de herziening van het jeugdzorgstelsel zal deze rol van de gemeente steeds belangrijker worden. Wat betreft de aanpak van kindermishandeling gaat het om afspraken in het hele zorgcontinuüm, zowel op beleidsniveau als op uitvoerings(casus)niveau. Basaal is de notie: je kunt het niet alleen, je hebt elkaar nodig. Het thema kindermishandeling is zo breed en bestrijkt zo veel beroepsgroepen en sectoren dat je als professionals wel met elkaar *moet* samenwerken, op allerlei niveaus. Daarbij moet samenwerken wel voor alle betrokkenen duidelijk winst opleveren voor het uiteindelijke doel.

Bij het project *Regionale aanpak kindermishandeling* is er gebruikgemaakt van de volgende instrumenten:

- het raamwerk met 55 actiepunten van Hermanns (het 'wat' van de aanpak, vertaald in onder meer de startfoto of uitgangsanalyse);
- diverse instrumenten van het Nederlands Jeugdinstituut ten behoeve van het 'hoe' van de aanpak: formats, handreikingen en checklists voor een regionaal werkplan, regionaal handelingsprotocol, scholingsplan en communicatieplan en daarnaast kwaliteitscriteria en competentieprofielen voor scholing;
- de door de rijksoverheid aangekondigde wettelijk verplichte meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling en het daartoe ontwikkelde *Basismodel meldcode*. Dit model heeft een sturende rol gespeeld in de regionale aanpak van kindermishandeling, omdat het expliciet verwoordt dat samenwerking en informatie-uitwisseling tussen professionals (inclusief goed omgaan met privacygevoelige gegevens) belangrijke elementen zijn in een sluitende aanpak. Deze elementen hebben dan ook een duidelijke plaats gekregen in zowel regionale meldcodes en protocollen, als in daarop aansluitende scholingsactiviteiten.

Met behulp van deze instrumenten is er in de regio's gewerkt aan het systematischer maken van samenwerkingsafspraken. Dit gebeurde op twee te onderscheiden maar wel nauw verbonden niveaus:

- 1 op het niveau van de gemeenten, die beleid ontwikkelen en regie voeren;
- 2 op het niveau van de uitvoerende organisaties die samenwerkingsafspraken maken en uitvoeren.

In de volgende paragrafen gaan we hier nader op in.

5.2 Beleid en regie: de rol van gemeenten

Gemeenten hebben samen met provincies de taak om tot een sluitende lokale en regionale aanpak van kindermishandeling te komen. Belangrijk is dat gemeenten, samen met de provincie, formuleren welke visie zij hierop hebben. Wat zien zij als hun *taak* in de aanpak van kindermishandeling? En wat zien zij als *nodig* voor een sluitende aanpak van kindermishandeling? Hierbij gaat het zowel om het 'wat' (acties, interventies en instrumenten op het zorgcontinuüm) als om het 'hoe' (wijze van implementatie). De volgende elementen zijn belangrijke onderdelen van een sluitende aanpak:

- Een wethouder neemt de verantwoordelijkheid voor het ontwikkelen en borgen van een sluitende aanpak van kindermishandeling en een ambtenaar krijgt dit in zijn takenpakket. De gemeente moet zowel de 'pijn' van het probleem kindermishandeling als de 'winst' van een sluitende en effectieve aanpak daarvan voelen.
- De gemeente neemt de aanpak van kindermishandeling op in de jaarlijkse beleidscyclus en volgt daarbij het implementatiemodel van de PDCA-cyclus (Plan-Do-Check-Act). Zie verder hoofdstuk 6.
- In de implementatiecyclus wordt ook de taak van aanjager en procesbewaker vastgelegd. In het project *Regionale aanpak kindermishandeling* was deze taak toebedeeld aan een regiocoördinator. Idealiter gaat het om iemand die verbindingen legt tussen instellingen onderling en tussen instellingen en gemeente, die integraal kan werken en die min of meer neutraal (vanuit het belang van een sluitende aanpak van kindermishandeling) 'boven' de partijen kan staan. Daarbij is de vraag of een aparte regiocoördinator op termijn nodig en mogelijk is. De genoemde taken en positie kunnen, vanuit een goede bestuurlijke verankering van de aanpak van kindermishandeling, ook bij een coördinator van het SHG of bij een beleidsambtenaar jeugd worden ondergebracht.

Op het gebied van integraal jeugdbeleid en samenwerking is de afgelopen jaren veel in gang gezet, onder meer door de ontwikkeling van CJG's, de uitrol van de aanpak van huiselijk geweld (met SHG's en veiligheidshuizen), en de ontwikkeling van zorg- en adviesteams in het onderwijs (Brinkman e.a., 2010). Daarnaast zijn er sterke ontwikkelingen op uiteenlopende gebieden als de pedagogische *civil society*, de stelselherziening van de jeugdzorg, de implementatie van de wettelijk verplichte meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling, en het verbeteren van het kindveiligheidsstelsel. De vraag is hoe een sluitende en effectieve (regionale) aanpak van kindermishandeling kan meebewegen in deze veranderende wereld en hoe kan worden aangesloten bij actuele ontwikkelingen en kansen.

Op gemeentelijk niveau speelt het CJG een centrale rol in de preventie van en hulp na kindermishandeling. Deze rol zal nog groter en belangrijker worden als meer jeugdzorgtaken van provincies naar gemeenten overgaan. Daarnaast zijn gemeenten meer gaan samenwerken met AMK en SHG. Gemeenten kunnen de expertise van het AMK inzetten om een inhoudelijk goede invulling te geven aan het zorgcontinuüm. In Gelderland heeft het AMK bijvoorbeeld in opdracht van provincie en regio's een deel van de startfoto (uitgangsanalyse) verzorgd en informatie teruggekoppeld naar de gemeenten. Bij afsluiting van het project *Regionale aanpak kindermishandeling* in deze provincie heeft het AMK gerapporteerd wat er veranderd en verbeterd is. In Noord-Holland is de samenwerking gemeente-AMK-SHG zichtbaar in de netwerken van aandachtfunctionarissen.

In paragraaf 6.6 over borging komen we hierop terug.

5.3 Samenwerkingsafspraken en (digitale) protocollen: de rol van organisaties

Een centraal element in de sluitende regionale aanpak van kindermishandeling is het maken en vastleggen van samenwerkingsafspraken. In de driejarige projectperiode *Regionale aanpak kindermishandeling* is gebleken dat samenwerkingsafspraken (al dan niet onder de noemer 'regionaal handelingsprotocol') op vele verschillende manieren vorm kunnen krijgen. Regio's hebben hier – zoals van meet af aan ook de bedoeling was – op hun eigen manier vorm en inhoud aan gegeven, en hebben hun eigen weg gezocht in de aansluiting bij al bestaande regionale samenwerkingsvormen (Berenschot/Verwey-Jonker Instituut, 2010; Kooijman e.a., 2011). Het Nederlands Jeugdinstituut heeft bij de start van het project een handreiking en checklist *Sluitende aanpak kindermishandeling* gemaakt waarin de belangrijkste onderdelen van een regionaal handelingsprotocol staan beschreven. Dit bood regio's de gelegenheid hun eigen aspiraties en activiteiten op dit gebied te beoordelen. Deze checklist is te vinden op www.aanpakkindermishandeling.nl.

In ongeveer de helft van de regio's zijn er op *beleidsniveau* afspraken gemaakt, steeds als onderdeel van samenwerkingsafspraken in breder verband, met name rond CJG-ontwikkeling en de aanpak van huiselijk geweld, maar ook rond de verwijsindex en de zorgcoördinatie (één gezin, één plan). In bijna al deze regio's zijn de samenwerkingsafspraken ook vastgelegd in een convenant tussen alle betrokken partijen.

Daarnaast hebben alle regio's op *uitvoeringsniveau* afspraken gemaakt over signaleren, verwijzen en toeleiden, melden en zorgcoördinatie. Ook hebben alle regio's een *regionale meldcode* ontwikkeld, gericht op handelen bij een vermoeden van kindermishandeling, en zijn er voor (een deel van) de diverse betrokken instellingen concrete handelingsprotocollen vastgesteld.

Zonder een oordeel te geven over de kwaliteit van deze verschillende resultaten, beschrijven we hierna enkele voorbeelden van uitgewerkte vormen van samenwerkingsafspraken en (digitale) regionale handelingsprotocollen. Aan het einde van de paragraaf gaan we in op de positie van het onderwijs in de sluitende aanpak kindermishandeling.

● *Eén protocol kindermishandeling in heel Noord-Holland*

In Noord-Holland is in november 2010 één gezamenlijk protocol kindermishandeling van kracht geworden, met een stappenplan voor het bestrijden van huiselijk geweld en kindermishandeling. Het protocol is bedoeld voor alle beroepskrachten die in actie moeten komen bij signalen van kindermishandeling, zoals onderwijzers, artsen en hulpverleners. Aan de hand van het stappenplan kunnen de beroepskrachten de signalen in kaart brengen en hulp organiseren. Een van de uitgangspunten is dat beroepskrachten op casusniveau weten wie zij bij andere organisaties moeten benaderen ('namen en rugnummers') en dat dit jaarlijks wordt herijkt, zodat juist op casusniveau de meerwaarde van samenwerken duidelijk is. De indeling van het protocol volgt de stappen uit het *Basismodel meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling*. Er is ook aandacht voor de strafrechtelijke kant (aangiftebeleid). Het protocol is het resultaat van een samenwerking tussen vele professionals en de bureaus jeugdzorg Noord-Holland en Agglomeratie Amsterdam en hun AMK's, en is geïntegreerd in trainingsprogramma's rond dit thema. Via een vragenlijst wordt gepeild hoe het protocol is ontvangen en of organisaties behoefte hebben aan ondersteuning bij de invoering. De bureaus jeugdzorg Noord-Holland en Agglomeratie Amsterdam dragen zorg voor structureel onderhoud en verspreiding van het document. Meer informatie: www.protocolkindermishandeling.nl.

● *Handelingsprotocol.nl*

Een initiatief om een landelijke digitale meldcode en handelingsprotocol voor verschillende beroepsgroepen te ontwikkelen is www.handelingsprotocol.nl. In eerste instantie ontwikkeld voor de provincie Utrecht, is dit digitale protocol nu landelijk beschikbaar gesteld. De site wordt omgebouwd tot een handreiking voor professionals van ten minste 25 beroepsgroepen in alle regio's. Het protocol sluit aan bij bestaande handelingsprotocollen, virtuele CJG's (vCJG's) en andere digitale instrumenten zoals de verwijzindex. Per regio is er ruimte om informatie op te nemen die alleen voor de betreffende regio te ontsluiten is (sociale kaart via inloggen). De bedoeling is de inhoud van dit protocol volledig te laten aansluiten bij de site van het ministerie van VWS, www.meldcode.nl. Meer informatie: www.handelingsprotocol.nl.

● *ZorgOog Flevoland*

Een ander voorbeeld van een digitaal handelingsprotocol is *ZorgOog*, ontwikkeld in de regio Flevoland. *ZorgOog* staat voor 'Zorgelijke opgroei- en opvoedsituaties waaronder huiselijk geweld en kindermishandeling'. *ZorgOog* is bedoeld voor alle professionals die in hun werk te maken hebben met ouders, kinderen en jongeren. Het is opgezet volgens de stappen van de meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling. Het stappenplan is een digitaal stroomschema, waarbij per stap een pop-up met aanvullende informatie is toegevoegd. *ZorgOog* biedt een toevoeging op de meldcode: er is een stap opgenomen waarin de gebruiker de afweging moet maken om een signaal af te geven aan de verwijzindex. Bovendien is het gekoppeld aan de CJG-websites (vCJG's) van de gemeenten in Flevoland.

Aan het gebruik van het instrument is een integrale scholing voor professionals verbonden over signaleren, handelen en communiceren bij zorgwekkende opvoedingssituaties. Bijzonder aan deze scholing is dat deze plaatsvindt in multidisciplinair samengestelde groepen.

Meer informatie: <http://zorgoog.vcjk.nl>.

● *Samenwerking en sluitende aanpak in de keten*

Een mooi voorbeeld van een manier om samenwerkingsafspraken door de hele keten van preventie tot strafrecht vorm te geven, is het volgende initiatief in stadregio Rotterdam. Eind 2010 is de (tijdelijke) stadsregionale werkgroep 'Samenwerking en sluitende aanpak kindermishandeling in de keten' in het leven geroepen. De doelstelling van de werkgroep is op procesniveau samenwerkingsafspraken vast te stellen en te verbeteren tussen de preventieve voorzieningen en de strafrechtelijke keten. De landelijke meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling wordt als uitgangspunt gebruikt. Samenstelling van de werkgroep: CJG, bureau jeugdzorg/AMK, Raad voor de Kinderbescherming, SHG, de Regionale en (Deel) Gemeentelijke Organisatie Sluitende Aanpak van risico- en probleemjongeren, politie, veiligheidshuis.

In een later stadium sluiten zorgaanbieders van 'geïndiceerde zorg', kraamzorg, gynaecologen, kinderopvang, welzijnswerk, onderwijs en leerplichtambtenaar aan. Nadat de regionale structuur van het project *Regionale aanpak kindermishandeling* eind 2010 werd beëindigd, heeft de Raad voor de Kinderbescherming het voortouw genomen in de continuering van de werkgroep.

● *Verbinding van de aandacht voor kindermishandeling met de aanpak van huiselijk geweld en het veiligheidshuis*

In de regio Nieuwe Waterweg Noord is een regieoverleg huiselijk geweld gestart. Daarin komen zaken aan de orde waarbij er sprake is van een huisverbod tegen de pleger, een strafrechtelijk traject en hulpverlening aan pleger en het gezinssysteem. In dit overleg zijn het SHG, het

Openbaar Ministerie, reclassering en de politie vertegenwoordigd. Er wordt steeds een verbinding gelegd tussen de bestuurlijke, strafrechtelijke en hulpverleningstrajecten. Gezamenlijk wordt een zo goed mogelijke aanpak gekozen, met interventies die elkaar versterken. Het doel is hulp te bieden aan het gezinssysteem en huiselijk geweld te stoppen.

● *Onderwijs en de sluitende aanpak kindermishandeling*

In haar eindrapport aan de minister van VWS stelt de landelijke Stuurgroep Aanpak Kindermishandeling (2011) dat het onderwijs onvoldoende is aangehaakt bij de aanpak van kindermishandeling. Dat geldt onder andere voor het signaleren en melden van (mogelijke) bedreigingen van kinderen. Het onderwijsveld is ingewikkeld georganiseerd. Schoolbesturen en scholen hebben een grote autonomie, en leraren hebben hun professionele zelfstandigheid. De Stuurgroep Aanpak Kindermishandeling heeft daarom het discussiestuk *Aanvalsplan Onderwijs als bondgenoot* geschreven. Onderwerp daarvan is de rol van het onderwijs bij het signaleren en melden van kindermishandeling en de wijze waarop het onderwijsveld gestructureerd betrokken kan worden bij het aanpakken van kindermishandeling. In dit aanvalsplan wordt er gepleit voor samenwerking tussen verschillende departementen. Alle partijen in het onderwijsveld zouden een concreet handelingsperspectief moeten krijgen om hun verantwoordelijkheden in te vullen. Dit kan bijvoorbeeld vorm krijgen in een convenant. De Stuurgroep heeft geadviseerd een projectgroep te vormen met experts uit de verschillende betrokken organisaties en de ministeries van OCW en VWS.

We beschrijven hier twee voorbeelden van initiatieven om scholen beter toe te rusten voor hun rol in de aanpak van kindermishandeling.

● *Informatie voor scholen over kindermishandeling en huiselijk geweld*

GGD Midden-Nederland heeft een informatieblad opgesteld over kindermishandeling en huiselijk geweld en een 'checklist implementatie meldcode'. Het informatieblad was ingevoegd in de map die onder alle scholen in de regio (basis-, speciaal en voortgezet onderwijs) verspreid werd in het kader van het preventieprogramma *Een gezonde school*. In het informatieblad wordt er gewezen op de mogelijkheden van ondersteuning bij implementatie en scholing. Met de checklist kan de school nagaan hoever deze is met het implementeren van de wettelijk verplichte meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling. Het informatieblad en de checklist zijn te downloaden van www.aanpakkindermishandeling.nl.

● *Ondersteuning op het gebied van zorg en veiligheid binnen scholen*

Het Landelijk Steunpunt Zorg- en Adviesteams van het Nederlands Jeugdinstituut heeft diverse ondersteunende diensten en producten ontwikkeld op het terrein van zorg en veiligheid binnen scholen. Zo is er een folder gemaakt waarin de meldcode kindermishandeling en huiselijk geweld is ingepast in de zorgroute van het primair onderwijs. Kern van de folder *Meldcode Huiselijk Geweld en Kindermishandeling in het primair onderwijs* is de opvatting dat voor het implementeren geen nieuwe structuren of procedures nodig zijn. De gangbare zorgroute in het primair onderwijs is hiervoor voldoende toegerust. In de folder wordt de zorgroute geschetst, met de stappen van de meldcode daarin, en komen enkele specifieke dilemma's aan de orde met betrekking tot het signaleren en melden van kindermishandeling door scholen. De folder is te vinden op www.zat.nl.

6 Ontwikkelen en implementeren

Hoe kan een samenhangende en gestructureerde sluitende regionale aanpak van kindermishandeling worden ontwikkeld en geïmplementeerd? Wie moet daarin welke stappen zetten? En hoe kan zo'n aanpak worden gemonitord en geborgd?

Kenmerkend voor de implementatie van de *Regionale aanpak kindermishandeling* is dat het om een brede vernieuwing gaat, met zowel zorginhoudelijke als procesmatige kanten (zie de in hoofdstuk 2 beschreven 'pijlers'). Ook voor deze brede vernieuwing is een aantal fasen te noemen die in elk implementatieproces aan de orde zijn.

6.1 Implementeren, hoe doe je dat?

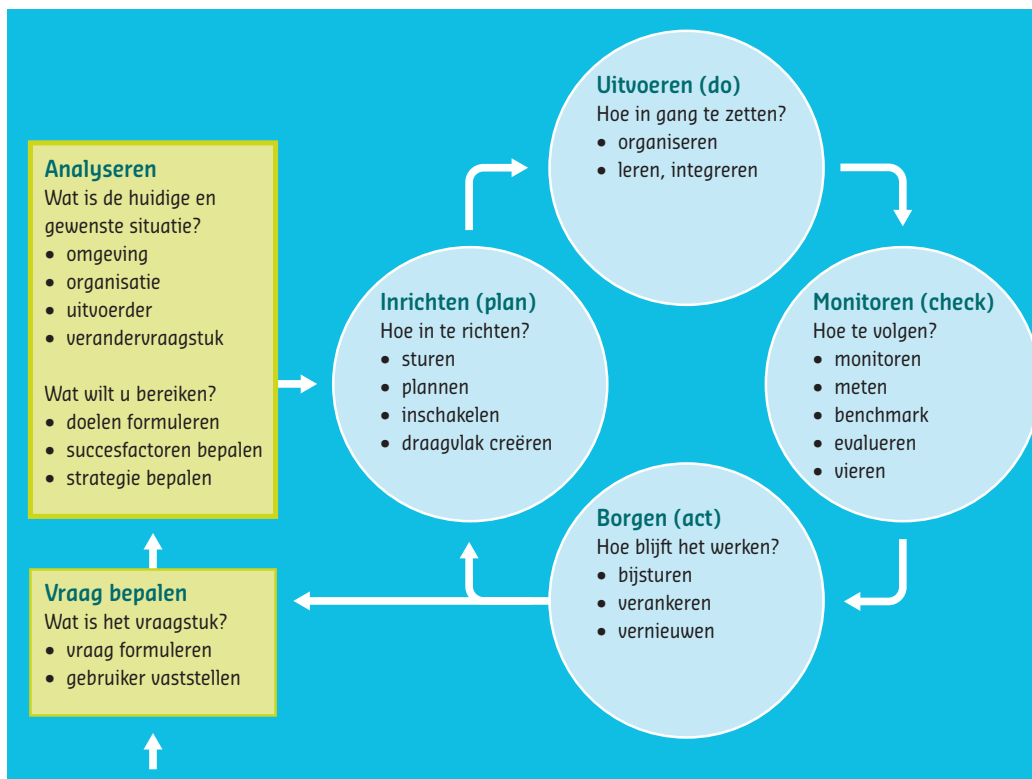
Algemene kennis over het onderwerp implementatie is te vinden op www.nji.nl/implementatie, met veel nuttige informatie en tips over wat er komt kijken bij de implementatie van vernieuwingen.

Het Nederlands Jeugdinstituut heeft een *Implementatiewijzer* (Ooms en Wilschut, 2011) ontwikkeld waarmee beleidsmakers en kwaliteitsfunctionarissen in de jeugdsector 'wijzer' kunnen worden in implementeren. Zij worden hiermee wegwijs gemaakt in welke verandermethode ingezet kan worden bij de inrichting van een specifiek verandervraagstuk. Via een digitale tool worden richtinggevende vragen gesteld die de gebruiker door de verschillende fasen loodsen: vraag bepalen, analyseren, inrichten, uitvoeren, monitoren en borgen. Wanneer belangrijke aspecten onduidelijk blijven, geeft de implementatiewijzer methoden aan die ter ondersteuning kunnen worden ingezet.

In de ontwikkeling en implementatie van een nieuwe werkwijze ('innovatie') zijn vijf fasen te onderscheiden:

- 1 Voorbereiden (vraag bepalen, analyseren van de huidige en gewenste situatie, doelen vaststellen)
- 2 Starten/inrichten (Plan)
- 3 Uitvoeren (Do)
- 4 Monitoren (Check)
- 5 Borgen (Act)

De fasen 2 t/ 5 worden in de literatuur ook wel omschreven als de PDCA-cyclus (Plan-Do-Check-Act) (Ooms en Wilschut, 2011).

Implementatiewijzer (Ooms en Wilschut, 2011)

Deze cyclus van vijf fasen zullen we bespreken in verband met de voorbereiding en uitvoering van een regionale aanpak van kindermishandeling. Hierbij maken we gebruik van de ervaringen die de implementatieadviseurs van het Nederlands Jeugdinstituut in de periode 2008-2010 hebben opgedaan met de landelijke invoering van de RAAK-aanpak. Bij elke fase geven we tips en aandachtspunten.

Film: De taak van RAAK

Als afsluiting van het project *Regionale aanpak kindermishandeling* is in de regio Gouda de film *De taak van RAAK* ontwikkeld voor bestuurders, managers, maar ook beleidsmedewerkers en professionals. Elf 'helden' uit de regio komen aan het woord en vertellen over de noodzaak

van de aanpak van kindermishandeling, de samenwerking in de regio en de bijdrage van RAAK hierin. Een dergelijke film kan heel goed worden ingezet om met verschillende partijen (op beleids- en uitvoeringsniveau) de discussie te voeren over visie, opvattingen, doelen, wenselijke resultaten en werkwijzen bij een regionale aanpak van kindermishandeling.

6.2 Voorbereiden: inspiratie en draagvlak

Hoewel een regionale aanpak van kindermishandeling in veel regio's al goed op gang is, is het nuttig (ook omdat zo'n aanpak immers nooit 'af' is en implementatie een cyclisch proces is) om nog eens stil te staan bij de eerste fase: de voorbereiding. Wat is de vraag, wie heeft er baat bij de oplossing daarvan en welke doelen willen we bereiken? In de voorbereiding is het van belang de 'sense of urgency' te meten en te vergroten – het thema moet de betrokkenen en verantwoordelijken (op bestuurs-, beleids- en uitvoerend niveau) 'op de huid' komen: iedereen moet de noodzaak ervan ervaren. Al in de proefregio's RAAK bleek het thema kindermishandeling een dubbele functie te hebben: dat van zoeklicht en van breekijzer (Hermanns en Ter Meulen, 2007). Kindermishandeling is een thema dat enerzijds verontrust en motiveert om in actie te komen, en anderzijds toch ook dicht bij 'gewone opvoedingsvragen' staat. De zoeklichtfunctie van kindermishandeling (en vooral de ernstiger incidenten) maakt duidelijk wat er wel en wat er niet goed is in het aanbod van ondersteuning, hulp en bescherming. Door de breekijzerfunctie worden er vaste patronen losgewrikt en deuren geopend in de samenwerking tussen professionals, instellingen, overheden en verschillende lagen in het stelsel, omdat ieder zich realiseert dat een stelsel van opvoedings-, opgroeihulp en jeugdzorg weinig betekent als het niet in staat is kindermishandeling te voorkomen of er effectief op te reageren. Dit levert inspiratie en bereidheid op om het werk anders te doen en beter samen te werken.

De ervaring van implementatieadviseurs en regiocoördinatoren tijdens het project *Regionale aanpak kindermishandeling* is dat actie tegen kindermishandeling in feite voortdurend draagvlak vergt, niet alleen aan het begin, maar gedurende alle implementatiefasen. In alle regio's hebben zij dan ook veel energie besteed aan het creëren van draagvlak, inspiratie en het gevoel van gezamenlijke verantwoordelijkheid.

Vorbereiding: tips en aandachtspunten

- Neem de tijd, realiseer je dat grotere implementatieprocessen vijf tot zeven jaar duren en dat implementatie een continu cyclisch proces is.
- Werk aan een heldere visie en missie. Een goed hulpmiddel om discussie hierover in gang te zetten tussen verschillende partijen is de film *De taak van RAAK*, ontwikkeld in de regio Gouda (zie p. 54).

- Ga uit van de gedachte: een goed verhaal is een gemeenschappelijk gedragen verhaal.
- Zorg voor helder opdrachtgeverschap (wie wil dit eigenlijk en welk probleem denkt/denken hij/zij/we daarmee op te lossen?).
- Zet voor het eigenaarschap/opdrachtgeverschap zo hoog mogelijk in (bij voorkeur dus wethouders).
- Zorg voor draagvlak bij politiek, op bestuurlijk niveau en bij uitvoeringsorganisaties.
- Zoek ambassadeurs, laat anderen dan jezelf de 'boodschap' uitdragen.
- Maak gezamenlijk een uitgangsanalyse of startfoto (zie hierna).
- Verzamel cijfers over de aard en omvang van kindermishandeling en huiselijk geweld in de eigen gemeente of regio. Ook cijfers over doorlooptijden voor hulp, meldingen et cetera zijn van belang. Op basis van deze cijfers kun je concreet bespreken wat de stand van zaken

is in deze regio, en wat er gedaan moet worden. Dit is ook van belang voor monitoring van ontwikkelingen (zie hiervoor verder paragraaf 6.5).

- Zorg voor een verantwoordelijke ‘trekker’ op de diverse doelen en acties (met name bij de organisaties die er baat bij hebben dat een doel/actie gerealiseerd wordt).
- Doe niet alles tegelijk en laat je niet uit het veld slaan door weerstand.

● *De startfoto*

Een *startfoto* is een inventarisatie van de stand van zaken van een regio, gebaseerd op de 55 punten van Hermanns. Het biedt een raamwerk om prioriteiten te stellen en een werkplan te maken. In de RAAK-regio's is gebleken dat het maken van een startfoto weliswaar veel tijd kost, maar ook veel oplevert. Het maakt duidelijk op welke gebieden er actie en onderhoud nodig is en levert bij alle partijen een confrontatie op met zaken die nog niet goed georganiseerd zijn. Daardoor kan er verder worden gebouwd op wat er al is en aan wat er nog ontbreekt. De startfoto fungeert als een kompas op het zorgcontinuüm, zowel bij de voorbereiding van een regionale aanpak kindermishandeling als bij het vervolg.

Bijkomend voordeel is de ‘bijvangst’ die het maken van een startfoto oplevert: het biedt kansen om (opnieuw) contacten te leggen en te onderhouden met organisaties en sleutelfiguren die nodig zijn om gezamenlijk doelen te formuleren en daar vervolgens aan te werken. Relaties opbouwen en gesprekken voeren is belangrijk; alleen een vragenlijst door stakeholders laten invullen is dus niet voldoende.

Een startfoto kan worden gemaakt met behulp van de ‘Checklist startfoto regionale aanpak kindermishandeling’.

Het is aan te raden voor de (herhaalde) startfoto eventueel de versnellingskamer of andere digitale ondersteuning te gebruiken, bijvoorbeeld het in de regio Zeeland uitgevoerde Denkdok (zie hierna).

Een hulpmiddel bij het inventariseren van de stand van zaken in de regio is het spel *Is uw CJK ‘RAAK-proof’?* en het invullen van de bijbehorende checklist (zie ook paragraaf 6.6 en bijlage 4).

Digitaal instrument voor veranderingstrajecten: Denkdok

In Zeeland is de startfoto van de Regionale aanpak kindermishandeling met Denkdok gemaakt. Denkdok is een vernieuwend en interactief softwaresysteem om veranderingstrajecten te ondersteunen. Een groep mensen beantwoordt op computers allerlei vragen over de huidige en de gewenste situatie wat betreft de aanpak van kindermishandeling in de regio. Dat levert twee resultaten op. Ten eerste wordt het draagvlak voor de aanpak vergroot doordat het de bewustwording van het thema kindermishandeling onder de betrokken partijen stimuleert en er brede bekendheid ontstaat met de Regionale aanpak kindermishandeling. Ten tweede levert

het een goede beschrijving van de nulsituatie op, brengt het in beeld wat verschillende partijen daarvan vinden, levert het suggesties op voor de gewenste aanpak van kindermishandeling in een regio en daarmee bouwstenen voor een werkplan.

Meer informatie: www.rpcz.nl/home/denkdoel.

6.3 Starten (inrichten)

In deze fase gaat het erom een plan te maken voor uitvoering van de in de voorbereiding geformuleerde doelen.

Starten/inrichten: tips en aandachtspunten

- Breng duidelijk in kaart hoe je je doelen wilt bereiken en wie daarbij nodig zijn. Hoe ga je anderen erbij betrekken? Noem man en paard.
- Gebruik het format en de handleiding regionaal werkplan voor RAAK-regio's van het Nederlands Jeugdinstituut (Hering en Anthonijsz, 2008). Dit is logisch van opbouw en daardoor goed te gebruiken om gezamenlijke ambities vast te leggen, SMART-doelstellingen te beschrijven, te benoemen wie waarvoor verantwoordelijk is en vooraf te bepalen hoe en op welke punten de voortgang gemonitord zal worden. Het format is ook te gebruiken als checklist voor punten van een werkplan. Te vinden op www.aanpakkindermishandeling.nl.
- Laat de uitkomsten van de startfoto/uitgangsanalyse terugkomen in startnotities en plannen, nieuwsbrieven en dergelijke. Denk als je iets uitdraagt aan: *what's new, what's cool?*
- Kies met elkaar doelen die kansrijk zijn of op korte termijn duidelijk een verschil kunnen maken (*quick wins*). Schat daarbij vooraf goed in wat het aan tijd, menskracht en geld kost om te implementeren én op termijn te borgen (structureel onderhoud).
- Sluit zo veel mogelijk aan bij bestaande structuren in de regio/gemeente die het behalen en inbedden van de doelen kunnen vergroten (bijvoorbeeld CJG en SHG).
- Maak een goede fasering, knip het werk zo nodig op.
- Markeer de start op een of andere manier, zorg ervoor dat er niet overal tegelijk gestart wordt, zonder dat men dat van elkaar weet.
- Treed niet op als missionaris, maar concretiseer doelen in gezamenlijkheid: wat willen we, hoe gaan we die kant op, hoe houden we die richting vast en hoe boeken we voortgang?

6.4 Uitvoeren

In de feitelijke uitvoering van het project zijn belangrijke punten: hoe worden de uit te voeren activiteiten georganiseerd en hoe bevordert je dat uitvoerende organisaties en professionals daadwerkelijk (leren) werken aan/met de voorgenomen acties?

Uitvoering: tips en aandachtspunten

- Maak zaken concreet, streef naar winsten die beroepskrachten zelf als winst ervaren en laat de behaalde winsten zo snel mogelijk zien.
- Zet niet te veel in op grote lijnen, processen en beleid. Liever klein en succesvol (*vital few*) dan veel, groot en vaag.
- Werk stap voor stap, doe niet te veel tegelijk.
- Houd het vizier op positieve ontwikkelingen en maak ze breed bekend (bijvoorbeeld via een nieuwsbrief). Vier resultaten, markeer bereikte mijlpalen, draag dit naar buiten toe uit; denk niet dat je daar geen tijd voor hebt. Dit is ook belangrijk omdat alle partijen dan weten: dit is gelukt, en nu op naar de volgende stap.
- Neem als coördinator zo min mogelijk over van andere partijen en loop niet te veel voor de troepen uit. Probeer te overtuigen zonder te zeggen hoe het moet: wat gaan we doen en hoe gaan we dat doen?
- Leg en laat de uitvoering bij de organisaties die daar verantwoordelijk voor zijn en/of het meeste baat hebben bij de realisatie.
- Neem geen genoegen met organisaties die 'ja' zeggen maar 'nee' doen.
- Zorg voor inbedding en samenhang. Bedenk bij al je acties of dit bijdraagt aan de borging op langere termijn.
- Wees flexibel en alert, sta open voor nieuwe ontwikkelingen of inzichten. Het kan strategisch slim zijn om de weg naar het resultaat aan te passen. De aankomende invoering van de Wet meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling vormt bijvoorbeeld een stimulans om de doelen rond voorlichting, training, intervisie en handelen sneller en op mogelijk grotere schaal te bereiken.
- Ga regelmatig terug naar de doelgroep voor wie een bepaalde activiteit of dienst bedoeld is. Het AMK Gelderland heeft bijvoorbeeld doelgroepenonderzoek gehouden onder verwijzers en signaleerders (zie hierna).

Doelgroepenonderzoek AMK Gelderland

In 2009 is het aantal eerste contacten met het AMK Gelderland gestegen met 43 procent. Het aantal meldingen nam af, maar het aantal adviezen en consulten nam duidelijk toe. Deze verschuiving betekent dat de adviserende en coachende taak van het AMK een steeds belangrijkere functie krijgt in de aanpak van kindermishandeling. Mede daarom heeft het AMK Gelderland in 2010 de beoordeling van deze taak laten onderzoeken. Een studente van de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen heeft door enquêtes en telefonische interviews onderzocht hoe consultvragers de effectiviteit en kwaliteit van de consultfunctie van het AMK Gelderland ervaren en beoordelen.

Ruim driekwart van de consultvragers blijkt de effectiviteit en de kwaliteit van de consulten als goed te beoordelen. Er zijn met betrekking tot de consulten geen punten die als onvoldoende worden beoordeeld en waarvoor dus op korte termijn verbeteringen nodig zijn. Een aantal punten scoort in verhouding wel wat lager, dat vraagt dus om aandacht. Zoals de aansluiting van de AMK-adviezen bij de mogelijkheden en beperkingen van de adviesvrager vanuit zijn/haar functie. Na de uitkomsten met alle medewerkers te hebben besproken, heeft het AMK besloten een aantal aspecten extra aandacht te geven, het doelgroepenonderzoek – ook onder particuliere consultvragers – periodiek te herhalen en tevens op specifieke thema's/problematiek (zoals rond echtscheiding) nader onderzoek te laten doen.

6.5 Monitoren

De functie van monitoring is zicht te krijgen op veranderingen op regio-, gemeente- of organisatieniveau. Voor alle betrokken partijen is het belangrijk om hun acties voor een sluitende aanpak kindermishandeling te kunnen volgen, zodat zij weten wat ze doen en of ze dit goed doen, en tot welke resultaten dit leidt. Monitoring dient dus een doel binnen de PDCA-cyclus (Plan-Do-Check-Act).

Monitoring: tips en aandachtspunten

- Ga vooraf goed met elkaar na wat je wilt monitoren en met welk doel. Voorwaarde is dat doelen vooraf in concrete (eind)termen zijn geformuleerd en dat gemeenten en organisaties gegevens ter beschikking stellen. Maak goede afspraken met alle partijen.
- Zorg voor een makkelijke werkwijze, en maak geen ingewikkelde werkafspraken.
- Laat de moeite die men neemt om te monitoren ook zichtbaar tot resultaten leiden.
- Denk aan indicatoren die richting kunnen geven aan concrete acties, zoals:
 - bekendheid van het aanbod bij de doelgroep
 - bereik van het aanbod

- de vraagsturing of de aansluiting bij de vraag van de doelgroep
- bekendheid van het aanbod bij professionals
- aantal geschoolde professionals
- competenties van professionals
- (doorloop)snelheid van de keten van jeugdbescherming bij kindermishandeling
- aantal meldingen bij het AMK
- de kosten en financiële consequenties ('betaalbaarheid')
- stand van zaken van het aanbod (vier fasen, zie Kooijman, 2007)
- Gebruik monitorresultaten om van elkaar te leren en sluit aan bij andere, al bestaande (lokale) monitors, onder andere van de aanpak huiselijk geweld en cijfers van het CJG en het AMK en monitors van het Nederlands Jeugdinstituut.
- Een werkwijze kan zijn: per kwartaal inventariseren wat er is gedaan, hoe aan het realiseren van doelstellingen is gewerkt, welke resultaten er al zijn, waar knelpunten zitten, wat er mogelijk ook moet gebeuren (voortschrijdend inzicht).
- Bevraag ook doelgroepen zelf (niet alleen beroepskrachten, maar ook ouders en kinderen).
- Maak gebruik van ITJ-instrumenten (zie p. 62). Hierbij leggen gemeenten en instellingen informatie vast als structureel onderdeel van de beleidscyclus. Meer informatie: www.jeugdinspecties.nl.
- Leg niet alleen nadruk op zaken die niet goed gaan; heb ook oog voor successen.

Meer informatie over de activiteiten van het Nederlands Jeugdinstituut voor de monitoring van aard en omvang van kindermishandeling en de kwaliteit van de ketenaanpak is te vinden in paragraaf 6.8 en bijlage 1.

Instrumenten ITJ

Integraal Toezicht Jeugdzaken (ITJ)² onderzoekt de ketensamenwerking van voorzieningen en organisaties die bij een maatschappelijk (jeugd)probleem betrokken zijn. Eén instrument dat voor dit onderzoek wordt ingezet, is de levensloopbeschrijving. Daarbij wordt aan de hand van een casus inzichtelijk gemaakt of en hoe voorzieningen samenwerken. Aan de hand van de levensloop van een jongere die kampt met het onderzochte probleem, wordt in detail geconstrueerd wat er gedaan is, waarom, door wie en met welk resultaat. ITJ ziet dan hoe de samenwerking is verlopen en wat het resultaat daarvan is geweest voor de jongere. De situatie van de jongere staat hierbij altijd centraal.

Een levensloopbeschrijving komt tot stand door alle dossiers die met een bepaalde jongere te maken hebben bij elkaar te zoeken. Zo ontstaat het complete beeld van de hulpverleningsgeschiedenis rond die jongere. Vooraf wordt altijd een machtiging gevraagd bij de jongere en zijn of haar ouders om die dossiers ook allemaal te mogen opvragen. De betrokken hulpverleners bespreken de levensloopbeschrijving, indien mogelijk ook met de jongere en zijn of haar ouders. Met elkaar stellen ze vast waar in het traject bepaalde zaken beter hadden gekund. De betrokken professionals zien aan de hand van een casus hoe belangrijk een goede samenwerking is. Met de levensloopbeschrijving wordt duidelijk wat het resultaat is voor de jongere zelf.

Gemeenten kunnen zelf ook een levensloopbeschrijving samenstellen. Dit vraagt echter wel iets van de samenwerking tussen partijen vooraf. Alle organisaties die betrokken zijn bij een bepaald kind of gezin, moeten dan van tevoren afspreken dat ze de dossiers willen delen die zij over dit kind hebben. Afspraken over het delen van dossierinformatie zijn essentieel voor het succesvol samenstellen van een levensloop.

6.6 Borgen en hoe verder

Borging en verder: tips en aandachtspunten

- Zorg voor duidelijke afspraken over verantwoordelijkheden en leg deze bestuurlijk vast in collegebesluiten en dergelijke.
- Draag de afspraken uit naar alle betrokken partijen.
- Zorg voor geld/mankracht om afspraken uit te voeren, reserveer financiën (of laat dat doen).

² In Integraal Toezicht Jeugdzaken (ITJ) werken vijf rijksinspecties samen: de inspecties voor gezondheidszorg, onderwijs, jeugdzorg, openbare veiligheid, en werk en inkomen. ITJ richt zich op problemen van en door jongeren, zoals voortijdig schoolverlaten, overgewicht en armoede. ITJ onderzoekt de kwaliteit van de samenwerking van jeugdvoorzieningen in relatie tot die problemen.

- Stel aandachtsfunctionarissen aan op uitvoerend niveau (staf mag ook) en op bestuurlijk niveau.
- Betrek iedereen erbij, deel de successen en herhaal de PDCA-cyclus.
- Zorg voor een ‘aanjaag’- en ‘waakhond’-functie à la de regiocoördinator.
- Ga aan de slag met de uitkomsten van de monitor.
- Maak de voortgang niet afhankelijk van één persoon.

‘RAAK-proof’ als kwaliteitskenmerk

Nu de CJG’s overall steeds meer een centrale positie gaan innemen en een stelselherziening aanstaande is, vindt prof. dr. J. Hermanns dat RAAK-regio’s als projecten moeten gaan verdwijnen. De regio’s waren vooral bedoeld om de bestaande activiteiten in jeugdbeleid en jeugdzorg door te lichten en aan te passen vanuit de noodzaak van het bestrijden van kindermishandeling. De uitgangspunten en opbrengsten van het project *Regionale aanpak kindermishandeling* (inclusief de voornemens en plannen) moeten structureel verankerd worden in de kwaliteitscriteria voor de CJG’s en het stelsel. CJG’s moeten bij alle typen activiteiten steeds het thema kindermishandeling (het voorkómen ervan en het adequaat reageren daarop) expliciet een plaats geven. Daarnaast moeten ze ervoor zorgen dat het onderwerp kindermishandeling ook in andere sectoren en beroepen (onderwijs, volwassenenzorg, justitieketen) de noodzakelijke aandacht krijgt. ‘RAAK-proof’ moet een kwaliteitskenmerk worden dat gemeenten eisen van hun CJG’s en waarop de inspecties toetsen. Het onderwerp kindermishandeling moet zo een zoeklicht en een breekijzer blijven. De CJG’s zullen volgens Hermanns tekortschieten als ze het gedachtegoed van de RAAK-regio’s niet overnemen en niet verder uitwerken. Daarbij gaat het nadrukkelijk om inzet op: 1) opvoeders helpen bij het opvoeden, 2) extra helpen waar het nodig is, 3) aandacht voor gezinnen die het moeilijk hebben, 4) soms met bemoeizorg, 5) een enkele keer met dwang en 6) waakzaam zijn voor de veiligheid van kinderen.

Voor borging van de sluitende aanpak kindermishandeling binnen het CJG kan het spel *CJG ‘RAAK-proof’* gebruikt worden (zie hierna).

CJG ‘RAAK-proof’

In de regio van GGD Hollands Midden is een spel ontwikkeld om medewerkers van een CJG met elkaar in gesprek te brengen over de aanpak van kindermishandeling in hun regio en beleid te maken voor de aanpak daarvan. Daarbij gaat het zowel om preventie, signalering, hulp op gang brengen, als het doen van een AMK-melding. Het product is ontwikkeld in samenwerking met Hogeschool Leiden en het JSO expertisecentrum voor jeugd, samenleving en opvoeding. Het spel bestaat uit een spelbord en kaarten met vragen over de bestrijding van

kindermishandeling in relatie tot het aanbod, de beschikbare instrumenten, professionalisering en samenwerking. Vragen gaan bijvoorbeeld over het al dan niet geven van voorlichting over opvoeden zonder geweld, outreachend werken, de meldcode of de beschikbaarheid van een sociale kaart. Daarnaast bevat het spel een handleiding en de checklist CJG 'RAAK-proof'. Het spel is in 2010 gespeeld in alle bestaande CJG's in de regio. Deze succesvolle methodiek is landelijk verspreid onder alle regiocoördinatoren.

Meer informatie over dit pakket is te verkrijgen via e-mail: info@ggdhm.nl. Voor de checklist zie bijlage 4.

Aanbevelingen uit de eindrapportage

In de eindrapportage van het project *Regionale aanpak kindermishandeling* (Kooijman e.a., 2011) geven de regio's zelf de volgende aanbevelingen om de regionale aanpak van kindermishandeling 'levend' te houden.

Op gemeentelijk niveau

- Zorg voor bestuurlijke borging en blijvend commitment van bestuurders. In bepaalde regio's hebben ook provinciale lagen hier een leidende rol in (bijvoorbeeld in Zeeland). Borging kan vorm krijgen door de gemeentelijke of regionale stuurgroep voort te zetten, of door inbedding in een stuurgroep voor huiselijk geweld, gezondheidszorg of jeugdbeleid. De twee meest voor de hand liggende beleidsterreinen waarbinnen borging kan plaatsvinden, zijn die van jeugd en huiselijk geweld. Het onderwerp kindermishandeling hoort als vast punt op de beleidsagenda's van beide terreinen te staan, en moet bijvoorbeeld worden ingebed in de afspraken over de ontwikkeling van het CJG en het SHG.
- Zorg voor ambtelijke borging, bij voorkeur door een ambtenaar die de aanpak van huiselijk geweld en kindermishandeling specifiek in zijn/haar portefeuille heeft en daarbij ook periodiek de voortgang op dit beleidsterrein evalueert.
- Neem aandacht voor (scholing op het gebied van) kindermishandeling op in gemeentelijke subsidiebeschikkingen.

Tussen ketenpartners

- Stel een regionale coördinator aan die een functie als 'aanjager', 'waakhond' en 'animator' kan vervullen, vergelijkbaar met (een lichtere vorm van) de RAAK-regiocoördinator. Dit kan ook een combinatiefunctie zijn met de coördinator huiselijk geweld, de gemeentelijke beleidsmedewerker huiselijk geweld of jeugd, of een beleidsmedewerker bij een SHG of GGD. Deze persoon kan aanjager zijn van het netwerk van aandachtsfunctionarissen kindermishandeling (zie p. 67). Hij of zij zou vanuit een neutrale positie moeten opereren, organisatieoverstijgend, ter motivatie en ondersteuning van partners en moeten zorgen voor verbinding en aansluiting. Daarbij moet hij of zij de balans tussen vraag en aanbod bewaken en bijdragen aan deskundigheidsbevordering.
- Leg samenwerkingsafspraken vast in een convenant of regionaal handelingsprotocol, gekoppeld aan de implementatie van de verplichte meldcode en regionale (digitale) routekaarten. Deze samenwerkingsafspraken moeten worden gekoppeld aan afspraken over het CJG, de aanpak van huiselijk geweld, de verwijfsindex, het elektronisch kinddossier (EKD), het veiligheidshuis en de samenwerking tussen AMK en SHG.

- Stimuleer bij professionals en instellingen niet alleen instellingsverantwoordelijkheid, maar juist ook een gezamenlijke ketenverantwoordelijkheid voor handelen bij kindermishandeling.

Binnen instellingen

- Introduceer permanente aandachtsfunctionarissen kindermishandeling binnen instellingen. Deze kunnen als trekkers de aandacht binnen de instellingen (inclusief het onderwijs) levend houden. Eventueel in een gecombineerde functie als aandachtsfunctionaris huiselijk geweld/ kindermishandeling.
- Laat deze aandachtsfunctionarissen vervolgens, in nauwe samenwerking met de regiocoördinator huiselijk geweld, ten minste jaarlijks bijeenkomen in regionale pools, netwerken of kenniskringen. Hieraan kan ook scholing en inter-/supervisie worden gekoppeld, met ondersteuning van het AMK, zodat aandachtsfunctionarissen gevoed blijven worden met kennis en praktische uitvoeringstips.
- Continueer structurele scholing en deskundigheidsbevordering en breid deze uit, ook wat betreft bereikte doelgroepen. Belangrijke thema's daarin zijn vroegsignalering en het adequaat toepassen van de meldcode. Hiervoor zouden ook meer financiële middelen vanuit rijk en gemeenten beschikbaar moeten komen. Scholing voor professionals zou niet alleen moeten plaatsvinden in losse bijeenkomsten, maar ook door coaching op de werkvloer.
- Borg de aandacht voor preventie van kindermishandeling door aan te sluiten bij publiciteit van het CJG op het gebied van positief opvoeden. Een van de taken van CJG's zou preventieve voorlichting moeten zijn aan burgers en vrijwilligers over kindermishandeling en huiselijk geweld.

Op landelijk niveau

- Voer snel de wettelijk verplichte meldcode in en bevorder een duidelijk en financieel haalbaar *scholingskader* daaromheen. De meldcode is een onmisbaar kader en een belangrijke voorwaarde voor borging.
- Zorg voor intensief toezicht op goede invoering en naleving van de meldcode door de Inspectie voor de Gezondheidszorg, Inspectie van het Onderwijs en Integraal Toezicht Jeugdzorg.

Netwerk aandachtsfunctionarissen Noord-Holland en landelijk

Om het thema kindermishandeling binnen organisaties optimaal te borgen, hebben de RAAK-regiocoördinatoren in Noord-Holland de functie van aandachtsfunctionaris geïntroduceerd.

Taken van een aandachtsfunctionaris kindermishandeling zijn:

- ontwikkelen, implementeren en onderhouden van de meldcode in de eigen organisatie;
- vraagbaak zijn voor medewerkers en management;
- vertalen van beleid naar praktijk en vice versa;
- organiseren van deskundigheidsbevordering;
- registreren, documenteren en evalueren;
- deelnemen aan (sub)regionaal overleg.

Bureau jeugdzorg/AMK van de stadsregio Amsterdam verzorgt een training voor aandachtsfunctionarissen waarin aan de orde komt wat kindermishandeling en huiselijk geweld inhouden, hoe je het kunt signaleren en wat je kunt doen om het te voorkomen dan wel te stoppen. In rollenspelen met acteurs oefenen de aandachtsfunctionarissen hoe ze het onderwerp met ouders kunnen bespreken. Tot slot leren ze een protocol voor de eigen organisatie te maken met daarin richtlijnen om te handelen bij een vermoeden van kindermishandeling.

In aansluiting op de training kunnen aandachtsfunctionarissen deelnemen aan (sub)regionale netwerken, die kennis, bewustzijn en activiteiten rond de aanpak kindermishandeling versterken. Het AMK en SHG leveren een inhoudelijke bijdrage aan de netwerkbijeenkomsten. De provincie en gemeenten bekostigen met elkaar het voorzitterschap, de coördinatie en de inzet van AMK en SHG.

Immiddels is landelijk het initiatief genomen tot de oprichting van een Nederlandse Vakgroep Aandachtsfunctionarissen Kindermishandeling (NVAK). Deze is in korte tijd uitgegroeid van een vakgroep voor alleen medische aandachtsfunctionarissen kindermishandeling tot een veel bredere vakgroep. Daarom heeft het Nederlands Jeugdinstituut in 2011 het NVAK geadopteerd. Het streven is dat de NVAK in 2012 financieel onafhankelijk wordt op basis van een eigen leden-/abonneestructuur. Om deze ontwikkeling landelijk te ondersteunen, wordt er nauw samengewerkt met het Landelijk Platform Preventiewerkers (LPP), dat tevens de *Landelijke Training Aanpak Kindermishandeling (LTAK)* verzorgt (zie hoofdstuk 4).

Initiatieven op het gebied van borging

Afgelopen jaren zijn er in verschillende regio's initiatieven ontwikkeld voor de borging van de aanpak van kindermishandeling. Omdat dergelijke initiatieven inspiratie kunnen bieden voor andere gemeenten, regio's of organisaties, beschrijven we hier enkele voorbeelden.

● *Implementatie in het integraal Jeugdbeleid Zaanstreek-Waterland*

Om het thema kindermishandeling binnen de reguliere overlegstructuur van Zaanstreek-Waterland te borgen, is de stuurgroep Regionale aanpak kindermishandeling per 1 januari 2011 opgegaan in het Portefeuillehouderoverleg Jeugd. De stuurgroep bestond uit wethouders Jeugdbeleid van negen gemeenten. In zowel het bestuurlijk als ambtelijk overleg Jeugd worden allerlei onderwerpen aangaande jeugd en jeugdgezondheidszorg uit de regio Zaanstreek-Waterland besproken.

Thema's zijn onder andere:

- implementatie van de regionale verwijzingsindex risicojongeren (*Matchpoint*);
- aanpak van multiprobleemgezinnen;
- implementatie van het Digitaal Dossier Jeugdgezondheidszorg en ontwikkelingen op het gebied van het CJG;
- regionale aanpak kindermishandeling;
- stadsregiostukken Jeugdzorg (eenmaal per 2 à 3 maanden);
- transitie/decentralisatie Jeugdzorg.

Vanaf najaar 2011 zullen de conclusies en aanbevelingen, die voortkomen uit het Noord-Hollandse netwerk aandachtsfunctionarissen kindermishandeling (zie p. 67) eenmaal per jaar besproken worden in het Portefeuillehouderoverleg Jeugd. Doel daarvan is de aanpak kindermishandeling in deze regio structureel te versterken.

● *Toolkit Borging meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling via subsidiebeschikkingen*

Organisaties die wel onder de Wet meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling, maar niet onder een landelijke inspectie vallen (zoals maatschappelijk werk, sociaal-cultureel werk, thuiszorg, peuterspeelzalen), ontvangen vaak subsidie van de gemeente. Daardoor is het idee ontstaan om via de subsidievoorwaarden afspraken te maken over de wijze waarop aan de wettelijke verplichtingen kan worden voldaan. De borging van de RAAK-resultaten kan daarmee deels vorm krijgen. Voorwaarde daarbij is wel dat de gemeente een voorbeeldrol vervult. In ieder geval vallen de leerplichtambtenaren onder de wettelijke verplichting, maar ook andere ambtelijke functies zijn in een positie waarbij huiselijk geweld of kindermishandeling kan worden opgemerkt.

In regio Alkmaar is een toolkit *Borging meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling via subsidiebeschikkingen* gemaakt (Stoker, 2010). Deze toolkit biedt gemeenten instrumenten om de hiervoor genoemde rol te kunnen invullen. Centraal idee daarbij is dat beleidsmedewerkers/subsidieverstrekkers in goed overleg met organisaties de wettelijke verplichtingen invullen en daarbij ook motiveren om de protocollen tot een goed werkend en effectief instrument te maken. De toolkit bevat onder andere een stappenplan om de gemeentelijke rol vorm te geven en een voorbeeld 'Subsidievoorwaarden met betrekking tot de meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling'.

Een soortgelijke aanpak is ontwikkeld in Capelle aan den IJssel, zie hierna.

● Invoering meldcode in de gemeente Capelle aan den IJssel

Gemeente Capelle aan den IJssel heeft zich gecommitteerd aan de intentieovereenkomst van stadsregio Rotterdam om in de subsidievoorwaarden het werken met de meldcode op te nemen. Zo worden organisaties waar de gemeente een subsidierelatie mee heeft en waarvoor de meldcode wettelijk verplicht wordt, verplicht om volgens een stappenplan te handelen en medewerkers daartoe te scholen. Om instellingen te ondersteunen bij het invoeren van de meldcode organiseert de gemeente bijeenkomsten over dit onderwerp, waarin AMK, SHG, GGD en politie vertellen over hun rol in de preventie en aanpak van kindermishandeling en huiselijk geweld. Deelnemers kunnen kennis en ervaringen delen. Daarnaast treft de gemeente voorbereidingen om in de eigen gemeentelijke organisatie de meldcode te implementeren. Zo is er een werkgroep ingesteld met een afvaardiging van de afdelingen sociale zaken, burgerzaken, welzijn en educatie, personeelszaken en de ondernemingsraad. Enerzijds wordt er een route uitgestippeld voor de invoering van de meldcode voor medewerkers onderling, anderzijds wordt er een plan uitgewerkt voor afdelingen die intensieve klantcontacten hebben. Voor de leerplichtambtenaren, medewerkers van het Wmo-loket en casemanagers sociale zaken is inmiddels een protocol opgesteld. In 2011 worden het scholingstraject en de functie van aandachtsfunctionaris verder uitgewerkt.

Verder is het idee om bij aanbestedingen rekening te houden met de meldcode. Een voorbeeld is het leerlingenvervoer, dat is uitbesteed aan een externe organisatie. Met een dergelijke organisatie kunnen afspraken gemaakt worden over wat te doen bij signalen van kindermishandeling en huiselijk geweld.

6.7 Wat er verder nog moet gebeuren

De landelijke Stuurgroep Aanpak Kindermishandeling constateert in haar eindverslag dat kindermishandeling nu hoog op de maatschappelijke agenda staat. Het is belangrijk deze aandacht actief vast te houden en te voorkomen dat de interesse verslapt en partijen terugkeren naar hun eigen domeinen. Een multidisciplinaire aanpak bij kindermishandeling is essentieel en met name bestuurders en leidinggevendens hebben grote invloed op de samenwerkingscultuur. De bewindspersonen van VWS en Veiligheid en Justitie zullen volgens de stuurgroep luid en duidelijk voor multidisciplinariteit moeten kiezen om professionals op de werkvloer (bijvoorbeeld rechterlijke macht en medici) tot verdere toenadering te bewegen. Een multidisciplinaire groep van invloedrijke experts op hun vakgebied kan de overheid helpen de benodigde verandering teweeg te brengen. De focus zou daarbij moeten liggen op wat ons bindt, in plaats van op wat ons scheidt. Een aanvullend hulpmiddel is het gestructureerd en periodiek verspreiden van *best practices* vanuit verschillende beroepsgroepen.

Verder pleit de stuurgroep onder meer voor:

- afstemming van de taken en bevoegdheden van de CJG's en de SHG's en die van de (nu nog) provinciaal georganiseerde AMK's;
- een actieve rol van het ministerie van VWS in de implementatie van de meldcode;
- meer aandacht voor de rol van zorgverzekeraars, zowel bij curatieve consulten gericht op de korte termijn, alsook meer preventieve maatregelen gericht op de langere termijn. De preventieve rol zou in eerste instantie experimenteel ingevuld kunnen worden met behulp van innovatiegelden;
- meer aandacht voor het onderwerp kindermishandeling in de initiële beroepsopleidingen;
- het instellen van multidisciplinaire specialistische onderzoeks- en behandelcentra bij gevallen van kindermishandeling;
- toezicht door een inspectie, bijvoorbeeld de samenwerkende inspecties in het Integraal Toezicht Jeugdzaken (ITJ), op het functioneren en samenwerken van organisaties die betrokken zijn bij de aanpak van kindermishandeling. De inspectie kan organisaties en professionals formeel aanspreken op verantwoordelijkheden, en kan goede voorbeelden over ketensamenwerking verspreiden. De samenwerking binnen het ITJ kan ook de verschillende betrokken departementen stimuleren om samen te werken en integraal beleid tot stand te brengen in de aanpak van kindermishandeling.

Tijdens een congres over de regionale aanpak van kindermishandeling in februari 2011 gaf het ministerie van VWS te kennen voornemens te zijn een nieuw actieplan tegen kindermishandeling op te stellen. Dit in vervolg op het actieplan *Kinderen veilig thuis* uit 2007. Thema's voor het nieuwe plan zijn:

- verankering van de met het project *Regionale aanpak kindermishandeling* bereikte resultaten;
- aansluiting bij de ontwikkeling van CJG's en aanbevelingen uit inspectieonderzoeken;
- verbetering van signalering en melding van kindermishandeling;
- meer aandacht voor de rol van onderwijs en kinderopvang;
- invoering van een Wet meldcode en meldplicht in 2011. Een wetsvoorstel zal medio 2011 gereed zijn. Een meldplicht zal gaan gelden bij geweld tegen bewoners van zorginstellingen en kinderen in de kinderopvang. Een meldcode zal gaan gelden bij huiselijk geweld. VWS ondersteunt dit proces met:
 - een (nieuwe) voorlichtingscampagne;
 - een 'toolkit' (basismodel, trainingsmateriaal, checklist voor managers, instrumenten voor risicotaxatie);
 - een nulmeting en vervolgmetingen door de Inspectie voor de Gezondheidszorg;

- verdere ontwikkeling en invoering van instrumenten voor risicotaxatie;
- meer aandacht voor kindermishandeling in de curricula van de beroepsopleidingen;
- in de lijn van het advies van de Onderzoeksraad Voor Veiligheid: het bevorderen van informatie-uitwisseling (onder andere vanuit de medische settings en de ggz);
- verbetering van interventies, inclusief het stroomlijnen van taken van SHG-AMK-Raad voor de Kinderbescherming;
- betere zorg voor mishandelde kinderen.

Verder zal het ministerie zich ook richten op enkele bredere thema's binnen de jeugdsector, die ook van belang zijn voor een goede aanpak van kindermishandeling. Daarbij gaat het met name om professionalisering/beroepsontwikkeling, monitoring en inspectieonderzoeken.

6.8 Wat het Nederlands Jeugdinstituut gaat doen

Het Nederlands Jeugdinstituut heeft zijn expertise op het gebied van de aanpak van kindermishandeling gebundeld in een programmatische aanpak. Kennis en projecten worden daardoor steeds meer in samenhang aangeboden. Het instituut blijft kennisproducten bieden zoals websites, scholing en advies over professionalisering, jeugd en ouders (inclusief de CJG-academie); databanken voor effectieve interventies en voor scholing, training en advies inzake kindermishandeling en de meldcode; bijdragen aan e-learning en kennisontwikkeling op het gebied van risicotaxatie, veiligheid, de meldcode, gestructureerde gespreksvoering, richtlijnen voor het handelen van professionals en implementatieadvieswerk. Deze publicatie is daar een voorbeeld van.

Project Regionale aanpak kindermishandeling: RAK2

Het Nederlands Jeugdinstituut blijft met financiële ondersteuning van de Bernard van Leer Foundation de regionale aanpak van kindermishandeling versterken. Dit gebeurt in 2011 op minimaal drie trajecten:

- 1 ontwikkeling en ondersteuning van de monitoring van de regionale aanpak van kindermishandeling;
- 2 ontwikkeling en ondersteuning van het hulpaanbod na kindermishandeling;
- 3 landelijke ondersteuning van aandachtsfunctionarissen kindermishandeling.

Voor het eerste traject biedt het Nederlands Jeugdinstituut meetinstrumenten en advies op maat voor de borging en doorontwikkeling op de langere termijn, namelijk:

- monitoring van de kwaliteit van de ketenaanpak (op basis van de gemaakte afspraken in de regionale aanpak);
- monitoring van aard en omvang van kindermishandeling (tevens benchmark);
- implementatieadvies voor werkgevers en professionals, voor regio's en regio-overstijgend. Daaronder valt ook (derde traject) verbreding van de ondersteuning voor aandachtsfunctionarissen via de Nederlandse Vakgroep Aandachtsfunctionarissen Kindermishandeling (NVAK).

Voor het tweede traject (diagnostiek en hulpaanbod) ontwikkelen we een handboek en blauwdruk *Hulp na kindermishandeling* en bieden we ook hierover (implementatie)advies aan de regio's in Nederland.

Daarnaast zijn we internationaal actief, onder andere in het tweejarige Europese project *Prevent and Combat Child Abuse: What works?* Daarin beoordelen vijf Europese landen zichzelf en elkaar wat betreft de aanpak van kindermishandeling, worden ouders en professionals geïnterviewd over wat zij daarvan vinden en verschijnt *Wat Werkt*, een handleiding bij de aanpak van kindermishandeling. Het Nederlands Jeugdinstituut coördineert het project, deelnemende landen zijn Zweden, Duitsland, Hongarije, Portugal en Nederland.

Voor meer informatie over het aanbod van het Nederlands Jeugdinstituut zie bijlage 1.

Literatuur

Anthonijsz, I. en N. Sie (2009). *Handleiding Regionaal Scholingsplan Regionale aanpak kindermishandeling*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Baeten, P., F. Lamers-Winkelmann en L. Winder (2007). *Kindspoor. Vroegtijdige signalering en aanpak van geweld in gezinnen*. Den Haag: Stichting Bureaus Jeugdzorg Haaglanden/Zuid-Holland.

Berenschot/Verwey-Jonker Instituut (2010). *Tweede tussenrapportage. Effectevaluatie regionale aanpak kindermishandeling*. Utrecht: Berenschot/Verwey-Jonker Instituut.

Brinkman, B., C. Voetee, B. Prinsen, M. de Baat (2010). *Jeugdketens sluitend verbinden*. Den Haag: Ministerie van Justitie en Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Elan Wonen (2010). *Signaleren en melden huiselijk geweld en kindermishandeling. Handreiking voor woningcorporaties*. Haarlem: Elan Wonen.

Hering, M. en I. Anthonijsz (2008). *Handleiding Regionaal Werkplan Regionale aanpak kindermishandeling*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Hermanns, J. (2008). *Het bestrijden van kindermishandeling. Een aanpak die werkt*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Hermanns J. en M. ter Meulen (2007). *Het bestrijden van kindermishandeling: het Regio RAAK experiment. Eindverslag*. Woerden: CoAct Consult.

IJzendoorn, M. van, P. Prinzie e.a. (2007). *Kindermishandeling in Nederland anno 2005. De nationale prevalentiestudie mishandeling van kinderen (NPM-2005)*. Leiden: Universiteit Leiden.

Kooijman, K. (2007). *Lessen van en voor regio's RAAK. Kindermishandeling: voorkomen en helpen. Een handboek*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Kooijman, K., M. de Baat, P. van der Linden (2010). *Vierde voortgangsrapportage Regionale aanpak kindermishandeling*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Kooijman, K., M. de Baat, P. van der Linden (2011). *Eindrapportage project regionale aanpak van kindermishandeling*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Kuiper, M., E. Dusseldorp en A.G.C. Vogels (2010). *A first hypothetical estimate of the Dutch burden of disease with respect to negative experiences during childhood*. TNO Kwaliteit van Leven.

Leeuwen, M. van, en J. Mevis (2010). *Hoe pakken we dat eigenlijk aan? Aanpak kindermishandeling: over actie en beleid*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

MOgroep Jeugdzorg (2010). *Advies- en meldpunten Kindermishandeling. Overzicht 2009*. Utrecht: MOgroep jeugdzorg.

Onderzoeksraad Voor Veiligheid (2011). *Over de fysieke veiligheid van het jonge kind. Themastudie: voorvallen van kindermishandeling met fatale of bijna fatale afloop*. Den Haag: Onderzoeksraad Voor Veiligheid.

Ooms, H. en M. Wilschut (2011). *Implementatiewijzer*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Partoer CMO Fryslân (2010). *Friese aanpak kindermishandeling*. Nieuwsbrief RAAK Regio Fryslân, nr. 1, mei 2010.

Programmaministerie voor Jeugd en Gezin (2009). *Actieplan aanpak kindermishandeling 'Kinderen veilig thuis'*. Den Haag: Programmaministerie voor Jeugd en Gezin.

Rossum, J. van, I. ten Bergen en I. Anthonijsz (2007). *Kwaliteitscriteria bij- en nascholing in relatie tot de aanpak van kindermishandeling*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Stoker, F. (2010). *Toolkit: Borging meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling via subsidiebeschikkingen*. Alkmaar: Gemeente Alkmaar.

Stuurgroep Aanpak Kindermishandeling. *Eindrapport*, januari 2011.

Websites

Informatie over kindermishandeling: www.nji.nl → Kennis → Kindermishandeling

Regionale aanpak van kindermishandeling: www.aanpakkindermishandeling.nl

Reflectie- en Actiegroep Aanpak Kindermishandeling (RAAK): www.stopkindermishandeling.nl

Informatie over de meldcode Huiselijk geweld en kindermishandeling: www.meldcode.nl
(ministerie van VWS)

Voorbeelden van landelijke en regionale digitale handelingsprotocollen:
www.handelingsprotocol.nl (Utrecht en andere regio's), www.zorgoog.vcjpg.nl (Flevoland),
www.protocolkindermishandeling.nl (Noord-Holland)

Informatie over huiselijk geweld en kindermishandeling: www.huiselijkgeweld.nl

Informatie over het melden van kindermishandeling bij het Advies- en Meldpunt
Kindermishandeling: www.amk-nederland.nl. Informatie over melden bij de verwijfsindex: de
digitale *Handreiking voor het melden aan de verwijfsindex* op www.handreikingmelden.nl.

Bijlagen

Regionale aanpak van kindermishandeling: het aanbod van het Nederlands Jeugdinstituut

Het aanbod

In 2011 en daarna zal het Nederlands Jeugdinstituut de regio's blijven helpen om een sluitende aanpak van kindermishandeling te realiseren. Daarbij gaat het om drie thema's:

- 1 Monitoring van de regionale aanpak van kindermishandeling
- 2 Ontwikkeling en ondersteuning hulpaanbod na kindermishandeling
- 3 Landelijke ondersteuning aandachtsfunctionarissen

1. Monitoring van de regionale aanpak van kindermishandeling

Het Nederlands Jeugdinstituut is in 2011 een project gestart waarin voor de regionale aanpak van kindermishandeling enkele monitorinstrumenten worden ontwikkeld. Het project is bedoeld om de lokale coördinatoren te ondersteunen in het ontwikkelen en gebruiken van een monitor kindermishandeling. De volgende twee aspecten komen in ieder geval in het project aan bod:

Monitoring van de kwaliteit van de ketenaanpak

Bij het monitoren van kwaliteit gaat het om meetbare aspecten van het zorgcontinuüm, van meldcode tot en met nazorg. Politie, Openbaar Ministerie, reclassering, jeugdzorg, vrouwenopvang, maatschappelijk werk en andere hulporganisaties vormen deze keten en moeten hierin een sluitende aanpak realiseren. Voor het opzetten van deze monitor wordt er gebruikgemaakt van resultaatafspraken over de sluitende keten (uit het project *Regionale aanpak kindermishandeling*) en van de checklist 'Ketensamenwerking' die in 2010 door het Nederlands Jeugdinstituut is ontwikkeld.

Monitoring van de aard en omvang

Elk halfjaar worden er gegevens over de aard en omvang van kindermishandeling voor de betreffende regio gepubliceerd. In de rapportage worden trends en benchmarks met vergelijkbare regio's weergegeven. Ook eventuele andere (moeilijk beïnvloedbare) factoren

zoals urbanisatiegraad of etnische herkomst worden meegewogen in een benchmark. Doel van de rapportage is een realistische en betrouwbare vergelijking te bieden waarmee we een goede impuls kunnen geven aan een kwaliteitscyclus.

Het Nederlands Jeugdinstituut geeft regio's ook implementatieadvies over monitoring en biedt ondersteuning aan (de inzet van) aandachtsfunctionarissen.

2. Ontwikkeling en ondersteuning hulpaanbod na kindermishandeling

Om in Nederland het hulpaanbod na kindermishandeling te verbeteren, biedt het Nederlands Jeugdinstituut de volgende producten:

- 1 Een handboek *Hulp na kindermishandeling* met daarin aandacht voor:
 - kennis over diagnostiek bij (vermoedens van) kindermishandeling;
 - kennis over en instrumenten voor het beoordelen van en beslissen over onveilige opvoedingssituaties, inclusief risicotaxatie;
 - kennis over (werkwijzen voor) indiceren in dialoog: motiveren en activeren van ouders en jeugdigen;
 - kennis over hulpverlening en effectieve hulp na kindermishandeling.
- 2 Een blauwdruk voor een samenhangend hulpaanbod, op basis waarvan het hulpaanbod in regio's verder kan worden ontwikkeld en geoptimaliseerd. Centrale elementen in deze blauwdruk zijn:
 - het ontwikkelen van een gedeelde visie en conceptueel kader;
 - het maken van samenwerkingsafspraken op beleidsniveau.
- 3 Oprichten van een kennisplatform diagnostiek en hulpaanbod.
- 4 Ondersteunen van de regio's met gericht advies voor het ontwikkelen en implementeren van een hulpaanbod.

3. Landelijke ondersteuning aandachtsfunctionarissen

Om te voorzien in landelijke ondersteuning van de aandachtsfunctionarissen kindermishandeling voert het Nederlands Jeugdinstituut de volgende activiteiten uit:

- de adoptie van de succesvolle Nederlandse Vakgroep Aandachtsfunctionarissen Kindermishandeling (NVAK). Hierbij is ook verbreding van deze oorspronkelijk uit de medische sector afkomstige vakgroep aan de orde;
- begeleiding van een zelfstandige ondersteuningsstructuur voor alle aandachtsfunctionarissen kindermishandeling, in samenwerking met LPP/LTAK, CJG-academie en het team *Aanpak kindermishandeling* van het Nederlands Jeugdinstituut.

De meest actuele informatie over onze diensten en producten vindt u op www.nji.nl.

De 55 punten in het kort

Zie voor de volledige beschrijving: Hermanns, 2008.

Populatiegerichte preventie: een aanbod voor iedereen

- 1 Bewustzijn van het feit dat sociaal beleid bijdraagt aan bestrijding van kindermishandeling.
- 2 Prioriteit aan interventies voor groepen met een verhoogd risico op kindermishandeling.
- 3 Informatie over opvoeden en opgroeien op scholen, kinderopvang en dergelijke.
- 4 Voldoende pedagogische spreekuren.
- 5 Professionals die vaardig zijn in het geven van opvoedadvies, advies is van goede kwaliteit.
- 6 Voorlichting aan alle ouders over geweldloos opvoeden.
- 7 Voorlichting over specifieke risicogedragingen, zoals gedrag dat kan leiden tot *Shaken Baby Syndroom*.
- 8 Publiekscampagne gericht op jeugd, uitnodigend om kindermishandeling bespreekbaar te maken (herhaaldelijk).
- 9 Structurele samenwerking tussen huisarts en CJG.
- 10 Groepsgewijze opvoedingsvoorlichting voor en kort na de geboorte van het kind.
- 11 Groepsconsultatiebureau.
- 12 Programma's op scholen waarin kinderen kennis krijgen van geweld en machtsmisbruik.
- 13 Structurele mogelijkheid van de Kindertelefoon om door te verwijzen als er sprake is van mishandeling.

Selectieve preventie: aandacht voor kinderen en ouders in risicosituaties

- 14 Meer zorg en hulp beschikbaar in wijken met verhoogde opvoedingsproblematiek.
- 15 Buurtgerichte programma's om de pedagogische infrastructuur en samenwerking te verbeteren.
- 16 Onderwijsachterstandenprogramma's (zoals VVE) voorzien van een intensieve oudermodule.

Geïndiceerde preventie: aandacht voor individuele risicogezinnen

- 17 Screening van zwangere vrouwen op extreme risicosituaties.
- 18 Aanbod programma *VoorZorg*.

- 19 Controle of er geen risico's op onveiligheid voor het kind over het hoofd zijn gezien als er een interventie wordt overwogen.

Zorg bij de eerste signalen van problemen

- 20 Aanbieden van interventies bij beginnende signalen.
- 21 Investering in gespreksvaardigheden bij professionals.
- 22 Maximale en outreachende investering in het bereik van de jeugdgezondheidszorg (bemoeizorg).
- 23 Gespreksprotocol om samen met ouder de situatie in kaart te brengen (bijvoorbeeld *Samen Starten*).
- 24 Aandacht voor zorgmijding als signaal van mogelijk toekomstige problemen in een gezin.
- 25 Een reeks van interventies als passende reactie op signalen.
- 26 Kwalitatieve en kwantitatieve versterking van het opvoedingsondersteunend gesprek bij huisarts en jeugdgezondheidszorg.
- 27 Aandacht voor effectiviteit en bereik van lichte opvoedingsondersteunende interventies.
- 28 Pedagogisch adviesgesprek voor alle ouders van kinderen van alle leeftijden.
- 29 Kortdurende interventies voor opvoedingsondersteuning (zoals *Triple P*, *PMTO*, videofeedback).
- 30 Gezinsondersteuning door *home visiting* (zoals *Home Start*, *Stevig Ouderschap*, *VoorZorg*, *MIM*).
- 31 Coördinatie van zorg.
- 32 Nadruk bij CJG op de volgende functies: signaleren, combineren, interpreteren, signalen wegen, verwijzen, coördineren, evalueren.

Reacties op vermoedens en constateringen van kindermishandeling

- 33 Voorlichting aan kinderen en omstanders en training van professionals over kindermishandeling.
- 34 Systematische en voortdurende voorlichting over het AMK bij algemeen publiek en professionals.
- 35 Meldcode in iedere instelling, training van alle professionals om ermee te werken.
- 36 'Checklist kindermishandeling' in gebruik bij alle afdelingen spoedeisende hulp en huisartsenposten.
- 37 Voldoende middelen voor AMK's om hun taken te kunnen uitvoeren.
- 38 Aanpassing van de capaciteit van de AMK's op de verwachte toename door de RAAK-aanpak.
- 39 Voortdurend optimaliseren van de doorlooptijden van AMK's.

- 40 Samenwerking tussen AMK en strafrechtcircuit (politie, OM) met schriftelijke afspraken.
- 41 Inkorten van de periode tussen melding kindermishandeling en uitvoering door de jeugdbescherming (*Beter Beschermd*).
- 42 Ander opvoedarrangement als de jeugdbeschermingsmaatregel binnen een jaar geen effect heeft.
- 43 Nadruk op werkzame bestanddelen van hulp: gezinsgericht, in eigen leefsituatie, multisysteem, *strengths-based*.
- 44 Nadruk op *wraparound-care* model (zoals *MST, IPT, 12-Ways*).
- 45 Ombuigen van mishandelend gedrag van ouders (door te werken met bijvoorbeeld *Incredible Years, Triple P*, therapie).
- 46 Centraal stellen van strafrecht en (forensisch-)psychiatrische behandeling bij seksueel misbruik.
- 47 Behandelen van latere gevolgen van kindermishandeling met psychotherapie.
- 48 Besef van de noodzaak tot rigoureuze verandering in de opvoedingscontext voor het behandelen van groei- en ontwikkelachterstanden door kindermishandeling.
- 49 Centrale plek voor de veiligheid van het kind in het hele traject van melding tot beëindiging hulp (methoden van *Structural Decision Making*).
- 50 Bewustwording van belang van systematische aandacht voor veiligheid van kinderen in jeugdzorginstellingen om te voorkomen dat kinderen nog meer beschadigd worden.

Kindermishandeling en huiselijk geweld

- 51 Een structurele en geprotocolleerde samenwerking tussen circuits voor bestrijding van kindermishandeling en huiselijk geweld.
- 52 Overeenkomstige interventies voor het behandelen van de gevolgen van huiselijk geweld bij kinderen en van de gevolgen van kindermishandeling.

Fataal verlopen kindermishandeling

- 53 Altijd doen van aangifte als kindermishandeling de mogelijke doodsoorzaak is.
- 54 Invoer van NODO-protocol.
- 55 Regionaal aggregeren van gegevens volgens het NODO-protocol als bijdrage aan het voorkomen van overlijden door kindermishandeling.

Erkende interventies ter preventie van of hulp na kindermishandeling

In de databank Effectieve Jeugdinterventies (DEJ) van het Nederlands Jeugdinstituut zijn interventies opgenomen die op zijn minst theoretisch goed onderbouwd zijn en door een onafhankelijke erkenningscommissie zijn erkend. In het kennisdossier 'Kindermishandeling' en in de DEJ zijn in maart 2011 de volgende interventies opgenomen:

- *Als het misgaat... bel ik jou* (voorkoming van recidive; curatief)
- *Bemoezorg in de jeugdgezondheidszorg* (preventief)
- *Denken en voelen* (curatief)
- *Eye Movement Desensitization & Reprocessing* (EMDR) (curatief)
- *Families First* (curatief)
- *Horizonmethodiek* (curatief)
- *Intensieve Orthopedagogische Gezinsbehandeling* (IOG) (curatief)
- *Jeugdhulp Thuis* (preventief; curatief)
- *KopOpOuders Online* (preventief; curatief)
- *Marietje Kessels Project* (preventief)
- *Orthopedagogische Video Gezinsbehandeling* (OVG) (curatief)
- *Parent-Child Interaction Therapy* (PCIT) (preventief; curatief)
- *STEPS* (curatief)
- *Stevig Ouderschap* (OKé - Ouder- en Kindzorg extra) (preventief)
- *Triple P* (preventief; curatief)
- *Voorzorg* (preventief; curatief)

De volgende interventies bevinden zich in maart 2011 in het erkenningstraject of in de opnameprocedure:

- *Baby Extra*
- *CLAS-methodiek*
- *KAMIL*

- *Let op de kleintjes*
- *Respectvol Omgaan Met Elkaar (ROME)*
- *Snelhulp bij kindermishandeling*

Voor meer informatie over deze interventies zie www.nji.nl/databanken en www.nji.nl → kennis → dossiers.

Bijlage 4

Is uw CJG 'RAAK-proof'?³

Met deze checklist kunt u beoordelen in hoeverre uw CJG is toegerust voor een effectieve aanpak van kindermishandeling en huiselijk geweld.

1	Preventie van kindermishandeling	In orde	Actie gewenst	N.v.t.
1.1	Alle ouders worden voorgelicht over geweldloos opvoeden			
1.2	Alle ouders worden voorgelicht over het <i>Shaken Baby Syndroom</i>			
1.3	Het CJG biedt een gevarieerd aanbod aan opvoedingsondersteuning (voorlichtingsmateriaal; van folders tot internet, pedagogische spreekuren, oudercursus, groepsconsultatiebureau, lichte, opvoedingsondersteunende programma's waarin onder andere gebruikgemaakt wordt van huisbezoeken)			
1.4	De capaciteit van het aanbod van opvoedingsondersteuning is voldoende			
1.5	Ouders worden bereikt met het aanbod van opvoedingsondersteuning			
1.6	Het aanbod van opvoedingsondersteuning sluit aan bij de vragen van ouders			
1.7	Het CJG biedt voorlichting en ondersteuning aan jongeren indien er sprake is van kindermishandeling			
2	Signaleren van kindermishandeling	In orde	Actie gewenst	N.v.t.
2.1	Alle zwangere vrouwen worden gescreend op risicosituaties			
2.2	CJG-medewerkers werken met instrumenten om opvoedingsproblemen te signaleren			
2.3	Er wordt gebruikgemaakt van een risicotaxatie-instrument bij de weging tot vervolgstappen bij een vermoeden van kindermishandeling			
2.4	Bij vermoedens van kindermishandeling wordt in de verwijzindex geregistreerd			

3 Deze checklist is ontwikkeld door GGD Hollands Midden, Hogeschool Leiden en JSO expertisecentrum voor jeugd, samenleving en opvoeding. Uitgave door GGD Hollands Midden, september 2010.

3	Handelen / meldcode	In orde	Actie gewenst	N.v.t.
3.1	CJG-medewerkers werken volgens een meldcode bij vermoedens van kindermishandeling			
3.2	Alle medewerkers weten de meldcode te vinden en kennen de inhoud en het doel			
3.3	De meldcode bevat een duidelijk stappenplan			
3.4	Het protocol meisjesbesnijdenis is een onderdeel van de meldcode voor de JGZ			
3.5	De meldcode wordt regelmatig geëvalueerd en bijgesteld			
4	Hulpaanbod	In orde	Actie gewenst	N.v.t.
4.1	CJG-medewerkers kunnen ouders motiveren voor bewezen effectieve interventies voor mishandelende ouders en hun kinderen			
4.2	CJG-medewerkers zijn op de hoogte van het beschikbare hulpaanbod bij kindermishandeling en huiselijk geweld voor kinderen en hun ouders			
5	Steun	In orde	Actie gewenst	N.v.t.
5.1	Er zijn in uw CJG speciale aandachtsfunctionarissen huiselijk geweld en kindermishandeling			
5.2	De advies- en consultfunctie van het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling, Steunpunt Huiselijk Geweld en van interne aandachtsfunctionarissen is vermeld in de meldcode			
5.3	Collegiale consultatie is vastgelegd in de meldcode			
5.4	Er is extra expertise beschikbaar (intern of eventueel extern) op het gebied van seksueel geweld, meisjesbesnijdenis en eengerelateerd geweld			
5.5	CJG-medewerkers ervaren emotionele steun in geval er sprake is van kindermishandeling of huiselijk geweld (werkoverleg, casuïstiekbespreking, consult aandachtsfunctionaris, intervisie, rol leidinggevende)			
5.6	CJG-medewerkers ervaren praktische steun in geval er sprake is van kindermishandeling of huiselijk geweld (aangifte bij bedreiging, bescherming persoonsgegevens, opvang na incidenten, juridische ondersteuning bij mogelijke rechtszaken)			
6	Samenwerking	In orde	Actie gewenst	N.v.t.
6.1	Er is goede samenwerking met of deelname aan een zorgadviesteam			
6.2	Er is goede samenwerking met huisartsen, kraamzorg en verloskundigen			
6.3	Er is goede samenwerking met bureau jeugdzorg			
6.4	Er is goede samenwerking met GGZ			
6.5	Er is goede samenwerking met het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling			
6.6	Er is goede samenwerking met het Steunpunt Huiselijk Geweld			
6.7	Er is een goede afstemming met andere samenwerkingspartners, bijvoorbeeld de politie			

7	Privacy en dossiervorming	In orde	Actie gewenst	N.v.t.
7.1	Signalen die een vermoeden van huiselijk geweld en/of kindermishandeling bevestigen of ontcrachten, contacten over deze signalen, stappen die worden gezet, besluiten die worden genomen en vervolgaantekeningen over het verloop worden vermeld in het dossier van de cliënt/jeugdige			
7.2	Feiten en hypothesen/veronderstellingen worden in de verslaglegging uit elkaar gehouden, de status van hypothesen worden goed weergegeven en de bron wordt vermeld als de informatie afkomstig is van een ander			
7.3	Begrippen als privacyregelgeving, beroepsgeheim, handreiking bemoeizorg, algemene zwijgplicht, specifieke zwijgplicht, meldrecht zijn bekend bij de medewerkers. Medewerkers weten ook wat te doen bij conflict van plichten			
8	Communicatie	In orde	Actie gewenst	N.v.t.
8.1	Ouders en jongeren van 12 jaar en ouder worden tijdig betrokken bij zorgen en ook tijdig geïnformeerd over de eventuele melding bij het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling			
8.2	Medewerkers zijn voldoende geïnformeerd over wanneer anoniem kan worden gemeld bij het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (in verband met de eigen veiligheid of die van de jeugdige)			
8.3	Cliënten zijn op de hoogte dat zij bezwaar kunnen maken bij een melding en worden ook gehoord			
8.4	In uw pr-materiaal (website, folder, schoolgids) staat vermeld dat u werkt volgens de meldcode			
9	Scholing	In orde	Actie gewenst	N.v.t.
9.1	Professionals worden 1x per drie jaar geschoold in het signaleren en handelen met betrekking tot kindermishandeling			
9.2	Regelmatige scholing op het gebied van kindermishandeling en huiselijk geweld is opgenomen in het (meerjaren) scholingsbeleid			
9.3	Alle nieuwe medewerkers krijgen in het eerste jaar scholing op het gebied van kindermishandeling indien zij dit nog niet hebben gehad			
9.4	Alle medewerkers zijn voldoende geschoold om kindermishandeling te kunnen signaleren en te werken volgens de meldcode			
10	Tot slot	In orde	Actie gewenst	N.v.t.
10.1	U ziet met een gerust hart de inspectiebezoeken tegemoet			

Het Nederlands Jeugdinstituut: hét expertisecentrum over jeugd en opvoeding

Het Nederlands Jeugdinstituut is het landelijk kennisinstituut voor jeugd- en opvoedingsvraagstukken. Het werkterrein van het Nederlands Jeugdinstituut strekt zich uit van de jeugdgezondheidszorg, opvang, educatie en jeugdwelzijn tot opvoedingsondersteuning, jeugdzorg en jeugdbescherming evenals aangrenzende werkvelden als onderwijs, justitie en internationale jongerenprojecten.

Missie

De bestaansgrond van het Nederlands Jeugdinstituut ligt in het streven naar een gezonde ontwikkeling van jeugdigen, en verbetering van de sociale en pedagogische kwaliteit van hun leefomgeving. Om dat te kunnen bereiken, is kennis nodig. Kennis waarmee de kwaliteit en effectiviteit van de jeugd- en opvoedingssector kan verbeteren. Kennis van de normale ontwikkeling en opvoeding van jeugdigen, preventie en behandeling van opvoedings- en opgroeioproblemen, effectieve werkwijzen en programma's, professionalisering en stelsel- en ketenvraagstukken. Het Nederlands Jeugdinstituut ontwikkelt, beheert en implementeert die kennis.

Doelgroep

Het Nederlands Jeugdinstituut werkt voor beleidsmakers, staffunctionarissen en beroepskrachten in de sector jeugd en opvoeding. Wij maken kennis beschikbaar voor de praktijk, maar genereren ook kennisvragen vanuit de praktijk. Op die manier wordt een kenniscyclus georganiseerd, die de jeugdsector helpt het probleemoplossend vermogen te vergroten en de kwaliteit en effectiviteit van de dienstverlening te verbeteren.

Producten

Het werk van het Nederlands Jeugdinstituut resulteert in uiteenlopende producten zoals een infolijn, websites, tijdschriften, e-zines, databanken, themadossiers, factsheets, diverse ontwikkelings- en onderzoeksproducten, trainingen, congressen en adviezen.

Meer weten?

Wilt u meer weten over het Nederlands Jeugdinstituut of zijn beleidsterreinen, dan kunt u terecht op onze website www.nji.nl. Wilt u op de hoogte blijven van nieuws uit de jeugdsector? Neem dan een gratis abonnement op onze digitale *Nieuwsbrief Jeugd*.